

FORUM CULTURAL

Anul VII, nr. 2, iunie, 2007 (25)

Editura Axa Botoșani

Coperta I - Vas cucutenian de la Drăgușeni - Botoșani
Coperta II - Turnul bisericii Popăuți - Botoșani

Redacția

Redactor coordonator

dr. Octavian-Liviu Șovan

Colegiul de redacție

Dana Petrariu, arhim. Luca Diaconu,

Stela Giosan, Gellu Dorian

Tehnoredactare

Octavian-Liviu Șovan, Spatariu Maria
Botoșani, str. Unirii nr. 10, tel.-fax. 516925, tel. 515173

SUMAR

CRONICA

Gellu Dorian
*Cel de-al doilea Congres Național de
Poezie*..... 1

PATRIMONIUL ARHEOLOGIC

Maria Diaconescu
*Forme și elemente noi în ceramica cucuteniană de la Vorniceni – Pod
Ibăneasa(1).....4*
Vasile Diaconu
*Recunoașteri arheologice de suprafață în comuna Hănești, județul
Botoșani..... 8*
Marian Elena, Sergiu Haimovici
*Prezentarea unui bucraniu Bos Primigenius (bour) din așezarea cucuteniană
de la
Trușești (jud. Botoșani), privit prin prismă istorică și
biologică.....15*

PATRIMONIUL MOBIL

Valentin Coșereanu
*Eminescu-Ipotești-
minescu(9).....19*
Ion Mihalache
*Însemnări memorialistice
(3).....22*
dr. Angela Olariu
*Arta populară din zona Botoșanilor. Portul popular
(9).....25*
Gheorghe Bâgu
*Mărturisiri
întineric(8).....29* din
Mihai Cornaci
*Emisiuni filatelice speciale în județul Botoșani în perioada 1944-
1945.....33*

PATRIMONTU IMOBIL

dr. Eugenia Greceanu

Ansamblul   urban   medieval   Botoșani   (21)...
.....38

dr. Daniel Botezatu

*Un așezământ monahal de demult: Mănăstirea
Doamnei(7).....41*

Forum cultural

REVISTĂ

EDITATĂ DE DIRECȚIA JUDEȚEANĂ PENTRU CULTURĂ, CULTE ȘI
PATRIMONIUL CULTURAL NAȚIONAL BOTOȘANI

CRONICA

Cel de-al doilea Congres Național de Poezie

Gellu Dorian

În zilele de 14-15 iunie 2007 a avut loc la Botoșani și Ipotești cel de al doilea Congres Național de Poezie. Programat să aibă loc în luna octombrie a anului trecut, din motive care au ținut în exclusivitate de lipsa de interes a Ministerului Culturii și Cultelor care nu luat în considerare cererea de finanțare a unui astfel de proiect cultural de interes național. Tema acestei ediții a fost “Poezia română în contextul poeziei celor 27 de țări membre ale Uniunii Europene”, temă ce viza situația devastatoare în care poezia română se află pe piața literaturilor lumii – adică aproape inexistentă. Actuala ediție a fost posibilă numai cu sprijinul Uniunii Scriitorilor din România și al câtorva sponsori locali și BCR.

La Congres au participat șasezeci de poeți și critici literari, editori și șefi de reviste de cultură din țară, R. Moldova, Ucraina și Germania. La discuțiile din Aula “Laurențiu Ulici” a Memorialului Ipotești – Centrul Național de Studii “Mihai Eminescu” au participat: Ion Pop, președintele Congresului Național de Poezie, alături de Cezar Ivănescu, Marin Mincu, George Vulturescu, Claudiu Komartin, Gellu Dorian, Paul Aretzu, Vasile Baghiu, Adrian Alui Gheorghe, Lucian Vasiliu, Dan Sociu, Marius Chelaru, Călin Cocora,

Mugur Grosu, Ion Mureșan, Nicolae Țone, Răzvan Țupa, Lucia Dărămuș, Ștefania Plopeanu, Petruț Pârvescu, Dan Mircea Cipariu, Leo Butnaru, Emilian Galaicu Păun, Vasile Spiridon, Nicolae Prelipceanu, Dumitru Chioaru, Cristian Livescu, Angela Furtună.

Pentru a vedea impactul poeziei cu publicul cititor, seara, în Sala de marmură a Teatrului “Mihai Eminescu” din Botoșani, a avut loc un recital al poezilor prezenți la congres. Au citit: Angela Furtună, George Vulturescu, Daniel Corbu, Christian W. Schenk, Marian Drăghici, Paul Aretzu, Dan Sociu, Nicolae Tzone, Emilian Galaicu Păun, Lucia Dărămuș, Dumitru Chioaru, Leo Butnaru, Dan Bogdan Hanu, Sterian Vicol, Adrian Alui Gheorghe, Cassian Maria Spiridon, Virgil Diaconu, Dan Mircea Cipariu, Mugur Grosu, Ion Mureșan, Petruț Pârvescu, George Vidican, Valentin Talpalaru, Șerban Axinte, Claudiu Komartin, Horia Zilieru, Răzvan Țupa, Vasile Baghiu, Vasile Tărățeanu, Bogdan G. Stoian. Un juriu format din: Marin Mincu (președinte), Ion Pop, Emil Brumaru, Mircea A Diaconu, Vasile Spiridon, Cristian Livescu, Bogdan Crețu și un reprezentant al publicului, a decis ca premiul Congresului

Național de Poezie să fie acordat poetului Ion Mureșan.

A doua zi, în Sala Atelier a Teatrului „Mihai Eminescu” din Botoșani au continuat lucrările congresului cu vizionarea unui spectacol experiment din poezia lui Mihai Eminescu, „Singurătate”, semnat de Florin Aionitoaie și Petronela Chiribuță. Au fost decernate premiile celei de a XXVI-a ediții a Concursului Național de Poezie și interpretare critică a operei eminesciene „Porni Luceafărul...” și Premiul „Hyperion” pe anul 2007, care i-a revenit poetului Emilian Galaicu Păun.

A fost ales un nou președinte al Congresului Național de Poezie, și anume Gellu Dorian, doi vicepreședinți, Ion Pop și Cezar Ivănescu, și un comitet de coordonare și organizare a următoarei ediții, care va avea loc în iunie 2009, și anume: Marin Mincu, George Vulturescu, Claudiu Komartin, Cassian Maria Spiridon și Adrian Alui Gheorghe.

La terminarea lucrărilor Congresului Național de Poezie scriitorii prezenți au semnat un apel și un protest.

REZULTATELE CONCURSULUI NAȚIONAL DE POEZIE ȘI INTERPRETARE CRITICĂ A OPEREI EMINESCIENE „PORNI LUCEAFĂRUL..”, ediția a XXVI-a

Juriul format din: Nicolae Prelipceanu (președinte), Cezar Ivănescu, Cassian Maria Spiridon, Lucian Vasiliu, Daniel Corbu, Marius Chelaru, Liviu Apetroaie, George Vulturescu, Vasile Spiridon, Adrian Alui Gheorghe, Dumitru Chioaru, Sterian Vicol, Virgil Diaconu, Leo Butnaru, Gellu Dorian și Nicolae Corlat a decis acordarea următoarelor premii:

Secțiunea debut în volum: Premiul „Horațiu Ion Lașcu” al Filialei Iași a URȘ și Premiul Uniunii Scriitorilor din R. Moldova - Cosmina Mureșan, pentru cartea

„AgeSexLocation PLS”, Editura Vinea, 2006;

Secțiunea manuscrite: Premiul Editurii Junimea – Diana Mănăilă Mărandici. Premiul Editurii „Convorbiri literare”, APLER, și „Dacia Literară” – Ioana Florea. Premiul Editurii Princeps Edit – Aida Hancer. Premiul Editurii Axa, al revistei „Convorbiri literare” și al revistei „Euphorion” – Daniela Popa. Premiul revistei „Poezia” – Marius Grama. Premiul revistei „Viața Românească” – Carmen Dominte. Premiul revistei „Poesis” – Andrei Alecsa. Premiul revistei „Familia” – Andrei Cioancă. Premiul revistei „Ateneu” Ioana Vlad. Premiul revistei Antiteze – Razvan Buzilă. Premiul revistei „Hyperion” – Sorin Mihai Grad și Maria Luziza Țuculeanu. Premiul revistei „Porto-Franco” – Bogdan Federeac. Premiul revistei „Cafeneaua literară!” – Luigi V. Bambulea. Premiul revistei „Verso” – Giorgina Diaconiță.

Secțiunea interpretare critică a operei eminesciene: Premiul revistelor „Convorbiri literare” și „Poezia” – Vlad Sârbu. Premiul revistei „Dacia literară” și al revistei „Viața Românească” – Anamaria Blănuș. Premiul revistei „Porto-Franco” – Anastasia Dumitriu. Premiul revistei „Poesis” – Luigi V. Bambulea. Premiul revistei Hyperion – Liliana Savițki.

APELUL CELUI DE AL DOILEA CONGRES NAȚIONAL DE POEZIE

Participanții la cel de al doilea Congres Național de Poezie, Botoșani, 14-15 iunie 2007, constată că majoritatea problemelor poeziei române actuale, cuprinse în Apelul primei ediții a Congresului, din 2004, nu a interesat, decât în trei puncte emise atunci, nici o instituție publică din România cu atribuții decizionale în domeniul cultural. Cele 21 de probleme ridicate în 2004, de la promovarea și

distribuția poeziei, până la statutul simbolic social al poetului, rămân în actualitate.

În contextul integrării României în spațiul cultural european, se impune urgent luarea următoarelor decizii de către Ministerul Culturii și Cultelor, Institutul Cultural Român și Uniunea Scriitorilor din România, Consiliile Județene, Municipale și Locale:

1. Finanțarea cărții de poezie din fondurile publice destinate editării culturii scrise în România și, de asemenea, achiziționarea pentru toate bibliotecile publice din România și ale Institutelor Culturale din străinătate, Universități și Licee a cărții de poezie;
2. Includerea cu prioritate în bugetele locale destinate culturii și educației a unor sume pentru burse și lecturi publice ale poezilor;
3. Susținerea unor proiecte de promovare concretă și în sens larg și imediat a poeziei române contemporane în Uniunea Europeană, cu precădere, și în celelalte țări ale lumii cu limbi de circulație mondială.
4. Descoperirea unor relații vii cu traducători nativi din țările în care poezia română ar urma să pătrundă, cu editori și agenți literari, precum și reviste literare care să promoveze, la paritate cu revistele din România, poezia română.

5. Impunerea poeziei române contemporane în manualele școlare, un mijloc sigur și eficient de cunoaștere a acesteia.

SEMNEAZĂ: Ion Pop, Marin Mincu, Ștefania Ploeanu, Șerban Axinte, Marian Drăghici, Claudiu Komartin, Răzvan Țupa, Mugur Grosu, Dan Bogdan Hanu, Bogdan Crețu, Mircea A. Diaconu, Nicolae Sava, Vasile Baghiu, Emilian Galaicu Păun, Leo Butnaru, Horia Zilieru, Sterian Vicol, Ion Mureșan, Lucia Dărămuș, Valentin Talpalaru, Marian Constandache, Radu Florecu, Paul Aretzu, Virgil Diaconu, Vasile Tărățanu, Nicolae Tzone, Dan Mircea Cipariu, Emil Brumaru, Christian W. Schenk, Angela Furtună, Ioana Crăciunescu, Marius Marian Șolea, Cristian Livescu, Cassian Maria Spiridon, Lucian Vasiliu, Cezar Ivănescu, Marius Chelaru, Daniel Corbu, Nicolae Prelipceanu, Dumitru Chioaru, George Vulturescu, Vasile Spiridon, Adrian Alui Gheorghe, Stelorian Moroșanu, Victor Teișanu, Nina Vasile, Stoian G, Bogdan, Liviu Apetroaie, Călin Cocora, Ion Tomescu, George Vidican, Gellu Dorian, Lucian Alecsa, Dan Sociu, Vlad Scutelnicu, Nicolae Corlat, Ciprian Manolache, Petruț Pârvescu, Constantin Bojescu, Maria Baci, Marius Irimia, Vasile Iftimie, Radu Florescu, Cosmina Mureșan, Ioana Florea, Carmen Dominte, Aida Hancer, Daniela Popa, Bogdan Federeac, Giorgia Diaconiță, Vlad Sârbu.

PATRIMONIUL ARHEOLOGIC

Forme și elemente noi în ceramica cucuteniană de la Vorniceni – Pod Ibăneasa(1)

Maria Diaconescu

Zona geografică în care se află aşezarea cucuteniană de la Vorniceni face parte din jumătatea nordică a Câmpiei Moldovei (V. Tufescu, 1977, p. 5-8). Regiunea aceasta de stepă şi silvostepă în care condiţiile de mediu erau prielnice comunităţilor omeneşti prin existenţa cursurilor de apă, a fertilităţii pământului, a unor căi de legătură lesnicioase, a determinat creşterea numărului de aşezări cucuteniene care au gravitat în jurul Drăguşenilor. Urmare a cercetărilor de suprafaţă a fost posibilă identificarea în judeţul Botoşani a unui număr de 71 de aşezări din faza A-B (Monah, Cucos, 1985, p. 202, fig. 4), fapt ce explică importanţa acestei zone în cadrul culturii Cucuteni. S-ar putea trage concluzia că tocmai în N-E României, în apropierea Prutului s-a realizat trecerea de la faza A la faza A-B, o trecere treptată, fără influenţe străine culturii Cucuteni (Marinescu-Bîlcu, 1989, p. 228).

Situl cucutenian de la Vorniceni – Pod Ibăneasa se află la peste 3 km est de sat, pe un bot de deal de pe malul drept al pârâului Ibăneasa, înconjurat de o suită de dealuri înalte. Primele cercetări de suprafaţă au fost făcute de prof. A. Crîşmaru (Crîşmaru, 1977) şi colectivul RAJB (Păunescu, Şadurschi, Chirica, 1976, p. 121-122). Aşezarea de la Vorniceni se află în apropiere de cunoscutele aşezări cucuteniene de la Drăguşeni (Crîşmaru, 1977; Marinescu-Bîlcu, 2000), Corlăteni (Nestor 1950; idem 1951), Scutari-Mileanca (Crîşmaru, 1979).

Importanţa cercetării acestei aşezări este dată de faptul că aceasta aduce lămuriri importante asupra modului în care s-a făcut trecerea de la faza A la faza A-B a culturii Cucuteni determinând astfel reluarea discuţiilor asupra evoluţiei culturii Cucuteni – Tripolie. Compararea complexului ceramic de la Vorniceni cu cel de la Drăguşeni demonstrează elocvent că ultimul sit se află la baza formării următoarei faze a etapei A-B1.

Investigaţiile arheologice de salvare s-au dovedit a fi extrem de necesare şi uneori surprinzătoare prin informaţiile relevante.

Până în acest moment, aşezarea de la Vorniceni, Pod Ibăneasa este singurul complex ceramic din faza A-B din spaţiul aflat între Carpaţi şi Prut în care, pe lângă ceramica pictată s-au găsit şi fragmente ceramice canelate, fapt ce demonstrează o dată în plus legătura organică ce există între fazele culturii Cucuteni, relaţiile lor genetice, cronologice. Materialele şi informaţiile acumulate până acum demonstrează existenţa aspectului regional a culturii Cucuteni; observat pentru prima dată de prof. Vl. Dumitrescu pe ambele maluri ale Prutului (Vl. Dumitrescu, 1974, p. 33-47) de prezenţa unor trăsături comune a materialului ceramic – în principal de persistenţa materialului canelat, pictat bicrom şi tricrom, în cadrul decorului tipic fazei A-B, a unor forme de vase, tehnici identice de execuţie. Aşezarea de la Vorniceni se încadrează prin materialele descoperite în acest aspect regional.

Esențială pentru identificarea elementelor definitorii a fazelor culturii Cucuteni este ceramica. Remarcăm la Vorniceni tehnica deosebită în prepararea pastei și arderea vaselor, diversitatea formelor vaselor, a decorului acestora. Appetitul pentru perfecționarea tuturor acestor componente este evident, cucutenienii aflându-se într-un permanent proces de perfecționare, de autodepășire, de diversificare. Pasta din care sunt făcute vasele este consistentă, bine frământată, omogenă, arsă foarte bine, oxidant, chiar și în cazul vaselor de 1-2 cm grosime. Evident, există diferențe de pastă, funcție de forma și dimensiunea vasului, însă finețea excepțională a unor vase de dimensiuni mijlocii și mici demonstrează progresele și capacitatea ceramiștilor de la Vorniceni ce stăpâneau toate secretele legate de prepararea pastei, modelarea, arderea și ornamentarea ceramicii ce arată un progres față de faza anterioară. Și vasele de provizii uzuale sunt arse foarte bine, dar dintr-o plastică grosieră cu cioburi, șamotă în compoziție. Suprafața multor vase a fost foarte atent netezită, exteriorul lustruit până la luciu.

Vom aminti aici și ceramica tip „C” în pasta căreia se observă utilizarea scoicilor pisate, a nisipului, arsă în nuanțe de cenușiu, cenușiu-brun și galben spre roșu. Vasele din această categorie au corp tronconic, umăr înalt, rotunjit, buza dreaptă sau răsfrântă. Decorul e compus din striuri pectinate, linii incizate în șiruri, în val, fascicule, alveole, creștături și butoni pe buza, și ce este mai interesant, decor realizat cu șnurul.

Așezarea de la Pod Ibăneasa este foarte bogată în material arheologic. Cât privește formele, se evidențiază existența a trei categorii de vase: vase ce-și au originea în faza precedentă, identice ca formă și decor cu cele din faza A de la Drăgușeni: amfore cu umărul dublu boltit sau un singur umăr, cratere, pahare, vase tip horă, vase

binoclu, străchini, fapt ce conduce la ideea că cel puțin o perioadă, cele două așezări au fost contemporane.

Între vasele tipice pentru faza A-B în care este încadrată așezarea, putem enumera: capace tip “coif suedez”, vase turtite cu gât vertical, castroane cu umăr carenat sau rotunjit, vase suport.

Se găsesc de asemenea vase cu forme particulare: vase cu prag interior, vase cu fundul profilat, un castron cu buza trasă orizontal.

Influența pe care a exercitat-o centrul de olărie de la Drăgușeni asupra altor așezări din jur, inclusiv asupra Vorniceniului este evidențiat de existența unor forme și decor identic cu cel de la Drăgușeni.

În ornamentarea vaselor s-au folosit mai multe maniere de decorare: în grupa vaselor decorate cu caneluri largi, culoarea albă e așternută numai în interiorul canelurilor și al șanțulețelor, zonele intermediare fiind pictate cu roșu, înainte de ardere, fig. 1/1. Există și câteva fragmente ceramice de la străchini, vase cu decor adâncit, sub forma unor șanțulețe, neînsoțit de pictură, creștături pe buza, tehnică preluată de la precucutenieni (Marinescu-Bîlcu, 1974, p. 56), fig. 1/2 dar și alte câteva pictate – fig. 1/1,4. Datorită cantității foarte mici de astfel de ceramică, aceasta nu poate fi considerată decât o categorie secundară pentru că majoritatea covârșitoare aparține ceramicii pictate. Unul dintre fragmentele de strachină tronconică, fig. 1/3 cu buza ușor înclinată în afară surprinde prin finețea sa. Pasta este de foarte bună calitate, arsă la roșu, ornamentată cu șanțulețe orizontale, pictată tricrom înainte de ardere la exterior. Cele două zone ale vasului – buza și corpul propriu-zis – sunt despărțite prin benzi orizontale, realizate prin incizii adânci, folosite ca linii de bordură a decorului pictat și pentru trasarea unor motive în sine (Vulpe, 1957, p. 120-121; Mătasă, 1946, pl. XXVII/212b; Vl. Dumitrescu, 1974, p. 37).

Culoarea albă este folosită pentru încrustarea liniilor incizate în tradiția precucuteniană (VI. Dumitrescu, 1963, p. 60) și pentru triunghiurile în rețea de pe buză (Crîșmaru, 1977, fig. 35/2). Cu negru s-au pictat benzi alternative, frânturi de benzi și buza vasului, asigurându-se astfel fondul pentru triunghiuri. Roșu e folosit pentru pictarea interspațiilor realizându-se alternanța liniilor albe cu cele negre. Fragmentul descris mai sus este de o valoare artistică remarcabilă, ceramica de acest tip constituind chiar și pentru Drăgușeni o categorie aparte, cu analogii în așezarea tripoliană Solonceni II (VI. Dumitrescu, 1974, p. 42-43; idem, 1974, p. 551-552; Crîșmaru, 1977, p. 81).

Vasele ornamentate prin tehnica picturii denotă un simț artistic deosebit – forma vasului fiind exploatată la maximum, ornamentarea fiind mai ales tectonică. Decorul e în strânsă legătură cu forma vaselor, pe același vas asociindu-se stiluri ornamentale diferite, funcție de registrul vasului, confirmând sincronismul acestora. Negrul va avea un rol mult accentuat (VI. Dumitrescu, 1979, p. 43) iar roșul pe fond alb este utilizat pentru pictarea străchinilor, paharelor, constituie o treaptă spre realizarea policromiei tipice fazei A-B (VI. Dumitrescu, 1985, p. 38).

Dintre diferitele forme de vase reconstituite ne-am oprit la câteva, care fie prin decor, fie prin formă, au elemente interesante ce atestă persistența unor tehnici, manieră de decor din faza precedentă ce semnaleză continuitatea în cadrul culturii Cucuteni, dar și schimbări care se produc în prima etapă a acestei faze de tranziție.

Pahare

În repertoriul formelor cucuteniene, una dintre cele mai importante, frecvente, este paharul, formă ce demonstrează continuitatea existentă în cadrul culturii Cucuteni, acesta fiind prezent în toate fazele culturii Cucuteni, cu punct de plecare în

Precucuteni (Marinescu-Bîlcu, 1974, 78-79). Firesc, în așezarea de la Vorniceni aflată la începutul fazei de tranziție, se regăsesc atât trăsături ale fazei precedente cât și din faza A-B. Astfel sunt prezente pahare tipice pentru faza A, cu corpul bombat, gât aproape cilindric, alteori tronconic, individualizat sau nu, fundul slab conturat, cu o proeminență sau două, străpunsă pe umăr, pictate bicrom, (fig. 2/2-4) sau tricrom, (fig. 2/1,5,6) cu analogii la Drăgușeni (Crîșmaru, 1977, fig. 21/4, Marinescu-Bîlcu, 1989, fig. 2/2,9,13).

Cele caracteristice fazei A-B, suferă unele modificări în sensul că acestea devin mai zvelte, cu gâtul individualizat, cilindric sau puțin răsfrânt, ceva mai înalt, corpul globular sau puțin bitronconic, proeminență laterală. Pasta din care sunt modelate este din cea mai fină, paharele având o grosime de câțiva milimetri și o înălțime până la 12 cm. Ornamentarea este bogată și variată acoperind suprafața întregului pahar, în două-trei registre orizontale, utilizându-se atât motive specifice fazei A cât și fazei A-B: benzi pictate cu negru sau roșu pe învelișul alb al vasului. Stilul α este utilizat mai ales pentru decorarea zonei superioare a vasului dar există și exemplare pictate astfel și pe corpul vasului.

Unul dintre pahare este interesant mai mult pentru insistența cu care parcurge primele două faze ale culturii Cucuteni. Acest pahar – cupă are un motiv simplu, cu cercuri pe corpul vasului. Pe fondul alb al vasului s-au trasat cercuri tangente, triple (negru, roșu, negru). Pe buză are dungi oblice realizate cu aceleași culori. Reminiscență a fazei A, genul acesta de decor se regăsește în așezările de la Ariușd (F. László, 1966, pl. III, 6-8; IV/15; V/3,5; VII/3,6-7), Izvoare (R. Vulpe, 1957, fig. 138/2; 139/2; 157/1; 167/1), Tîrpești (Marinescu-Bîlcu, 1981, fig. 168/1, 173/2-3; 174/1), Scutari-Mileanca (Crîșmaru, 1979, fig. 3/1). La Vorniceni acest decor este

transpus și pe un vas gobelet - formă ce derivă din pahare, dar este caracteristică fazei Cucuteni A-B, (fig. 2/6). Cu analogii la Scutari-Mileanca (Crîșmaru, 1979, fig. 3/6-9), Traian – Dealul Fântânilor (Vl. Dumitrescu, 1945, fig. 19/10a-3).

O formă nouă este cea de pahar tronconic (fig. 2/2). Are două tortițe laterale opuse, străpunse orizontal, fundul plat, diametrul gurii aproape dublu față de fund. Decorul, realizat cu negru-ciocolatiu, constă într-o succesiune de linii oarecum paralele, grupate în zona gurii și fundul vasului, ce rezervă o bandă albă animată de grupări de mici liniuțe. În interior, pe buză, are o bandă roșie orizontală.

O altă variantă de pahar (fig. 2/5) are multe elemente ce aparțin fazei A-B: corp globular, gât individualizat, cilindric, ușor ovalizat, buza înclinată spre interior, înaltă aproape cât corpul, fundul nedefinit, fără tortiță laterală. Pasta este de calitate foarte

bună, arsă la roșu. Decorul este realizat cu multă fantezie și rafinament, în trei registre. Pe buză, câmpul decorativ este împărțit în trei metope, în care se află benzi arcuite, cruțate din fondul roșu al vasului, separate de dungi albe paralele, pictate în stilul grupei α . Pe corpul bombat al vasului, așezate opus, sunt două grupări a câte trei spirale, fiecare cu vultur dublă. Spirala din mijloc, neavând unde-și desfășura a doua vultură, ocupă spațiu din două registre printr-un artificiu ce denotă multă creativitate. A fost coborâtă pe fundul vasului după ce a înconjurat jumătate din vas spre a realiza astfel linia despărțitoare dintre registre. La fel se întâmplă și cu spirala opusă ei. Interspațiile sunt completate de linii albe, paralele, arcuite sau nu. Zona inferioară a vasului este pictată în sâmb. Pe buza în interior, orizontal, are o bandă roșie și două puncte ornamentale

Résumé

L'auteur analyse dans cet article cinq statuettes anthropomorphes découvertes dans la station de Vorniceni dép. De Botoșani, on souligne les valences documentaire-scientifiques des deux couples de statuettes qui d'ailleurs figurent dans les coutumes de l'époque qui font appel à cette formule de représentation du hieros-gamos qui atteste l'existence du principe dual de la paire divine dans la symbolistique des communutes néo-éolithiques.

BIBLIOGRAFIE

- CRĂȘMARU A., 1977, Drăgușeni, *Contribuții la o monografie arheologică, Botoșani, 1977*.
 CRĂȘMARU A., 1979, *Noi descoperiri arheologice pe Valea Podrigăi, în Hierasus, p. 97-120*.
 DUMITRESCU VL., 1941-1944, *La station préhistorique de Traian. Fouilles des années, 1936, 1938, et 1940, în Dacia, IX-X, p.11-114*.
 DUMITRESCU VL., 1954, *Hăbășești, București*.
 DUMITRESCU VL., 1963, *Originea și evoluția culturii Cucuteni – Tripolie, I-II, în SCIV 1, 14, 1-2, p.285 – 308*.
 DUMITRESCU VL., 1974, *Arta preistorică în România, București*.
 DUMITRESCU VL., 1974, *Unele probleme ridicate de așezarea cucuteniană de la Drăgușeni, în Din trecutul Județului Botoșani*.
 DUMITRESCU VL., 1974, *Aspecte regionale în aria de răspândire a culturii Cucuteni, în SCIV 25, p.545-554*.
 DUMITRESCU VL., 1979, *Aria culturii Cucuteni, București*.
 LÁSLÓ A., 1966, *Cercetări în așezarea Cucuteni A-B de la Huși, în Arheologia Moldovei, 4, p.7-22*.
 MARINESCU-BÎLCU S., 1974, *Cultura Precucuteni pe teritoriul României, București*.
 MARINESCU-BÎLCU S., 1981, *From Prehistory to History in Eastern Romania, BAR International Series, 107, Oxford*.
 MARINESCU-BÎLCU S., 1989, *Ceramica cucuteniană de la Drăgușeni: tradiții, creații proprii, aspecte regionale, în SCIVA, 40.3*.

MARINESCU-BÎLCU S., BOLOMEY A., 2000, *Drăgușeni A Cucurean Communitz*, București – Tübingen.
 MONAH D., CUCOȘ ȘTEFAN, 1985, *Așezările culturii Cucuteni din România*, Iași.
 NESTOR I., et alii, 1950 – 1951, *Șantierul Valea Jijiei*, SCIV, I-II, p.31-32, p.68-72.
 NIȚU A., BAZARCIUC V., 1980, *Considerații cu privire la ceramica Cucuteni AB pe baza descoperirilor recente. Așezarea de la Huși*, în *Arheologia Moldovei*, 9, p.19-62.
 PĂUNESCU AL., ȘADURSCHI P., CHIRICA V., 1976, *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, București.
 VULPE R., 1957, *Izvoare. Săpăturile din 1936 – 1948*, București.

Recunoașteri arheologice de suprafață în comuna Hănești, județul Botoșani

Vasile Diaconu

Atestat documentar la 25 aprilie 1501¹ satul Hănești este situat în Câmpia Moldovei, subdiviziunea Jijiei Superioare și a Bașeului, în partea de est a județului Botoșani, la 11 km sud de orașul Săveni. Comuna Hănești are în componență cinci

așezări rurale: Hănești, Borolea, Sărata-Basarab, Moara Jorii și Slobozia, amplasate într-o zonă deluroasă, străbătută de valea Bașeului².

Rețeaua hidrografică a acestei zone are ca ax principal râul Bașeu, cu o lungime de

106 km, fiind cel mai lung râu din Câmpia Moldovei după Jijia³. Cursul Bașeului prezintă o deosebită importanță prin șesul său și prin formele de relief pe care le generează (terase și cueste) pentru că acestea au favorizat stabilirea comunităților umane în această zonă încă din preistorie.

Existența unei rețele hidrografice bogate, a terenurilor favorabile practicării agriculturii, precum și situarea în proximitatea surselor de materie primă pentru unelte litice (depozitele de silex din terasa Prutului se află la o distanță de aproximativ 25 km), au reprezentat condițiile necesare și suficiente pentru habitatul diferitelor comunități pre- și protoistorice.

Ca dovadă a intensei locuiri a zonei stau numeroasele urme materiale descoperite pe teritoriul comunei prin intermediul cercetărilor arheologice. Datele de natură arheologică pot fi completate și prin informațiile oferite de unele toponime locale precum: *Movila mare*, *Movila mică*, *La moviliță*, care vin să demonstreze, ceea ce a fost confirmat și prin cercetări arheologice, că în aceste puncte se găsesc structuri antropice din anumite etape cronologice. În plus, toponime precum *Sărata*, *La Sărături*, *Pârâul Sărata* indică prezența unor posibile surse de sare, care au fost probabil exploatate în vechime de către comunitățile umane pentru conservarea alimentelor sau pentru hrana animalelor⁴.

Consemnate în lucrări de specialitate precum *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*⁵, sau *Așezări din Moldova de la paleolitic până în secolul al XVIII-lea*⁶, stațiunile arheologice de pe teritoriul comunei Hănești au cunoscut o lungă evoluție cronologică și o mare diversitate culturală.

Astfel cele mai vechi urme arheologice aparțin paleoliticului mijlociu și superior, fiind reprezentate prin unelte de silex ce

provin din puncte precum *Râpa Turcului*, *Dealul Hodoroaia*, și *Hârtop*⁷.

Eneoliticul este foarte bine reprezentat prin numeroase așezări care aparțin culturii Cucuteni (fazele A, A-B, B) descoperite pe *Dealul Hodoroaia*, *Dealul Mălăiște*, în *Vatra satului*, dar și pe malul iazului de pe cursul Bașeului⁸. Pentru această etapă cronologică, pe teritoriul comunei au fost identificate un număr de optsprezece așezări, unele având mai multe niveluri de locuire⁹.

Perioada de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului este cunoscută prin cercetarea unor movile care conțineau morminte cu ocră și care sunt situate în partea de sud-est a comunei, pe *Dealul Mălăiște*¹⁰ (fig. 1).

Sfârșitul epocii bronzului și prima epocă a fierului sunt documentate prin descoperiri ce provin atât din așezări cât și din morminte ce au fost semnalate în puncte precum *Dealul Mălăiște*, *Dealul Hodoroaia*, dar și în zona centrală a satului Hănești¹¹.

Purtătorii culturilor carpică și Sântana de Mureș, specifice sec. II-III e.n. și respectiv sec. III-IV e.n., au locuit și ei această zonă, așa cum o dovedesc urmele unor așezări, dar și necropola, situată pe malul Bașeului, în punctul *La moviliță*¹².

În numeroase puncte de pe teritoriul comunei au fost descoperite urme materiale ce se încadrează cronologic în evul mediu dezvoltat și târziu, care provin din așezări ce au constituit probabil nucleul satelor actuale¹³.

De asemenea, pe teritoriul comunei Hănești se mai semnalează existența unui val (*Valul Moldovei de Sus*) și a unui șanț de apărare (fig 1), care vine dinspre Zahoreni și ajunge până la Prut, dar despre a cărui încadrare cronologică nu avem informații¹⁴.

La aceste descoperiri se adaugă și recunoașterile arheologice de suprafață efectuate de noi în zilele de 23-24 aprilie 2004. Recunoașterile noastre s-au

concentrat în special în zona centrală a satului Hănești, dar și în partea de est și de vest a acestuia, având ca rezultat descoperirea unor noi puncte arheologice și recoltarea unui bogat material arheologic¹⁵.

Astfel, pe teritoriul satului Hănești, în punctele *La vest de biserică*, *Cimitir* și *Râpa Țurcanului* au fost semnalate, în timpul lucrărilor agricole și datorită alunecărilor de teren, numeroase fragmente ceramice și resturi faunistice care atestă prezența unei bogate stațiuni arheologice.

Analiza tipologică a artefactelor ceramice din cele trei puncte a evidențiat faptul că provin din aceeași așezare care aparține primei epoci a fierului, și care ocupă o porțiune însemnată din panta estică a Dealului Marandei.

Prin trăsăturile pe care le prezintă ceramica (forme și decor) și prin comparație cu descoperirile similare de la Botoșana (jud. Suceava)¹⁶ și Trușești (jud. Botoșani)¹⁷, optăm pentru încadrarea ei în grupul cultural Corlăteni-Chișinău¹⁸. Spre deosebire de grupul Grănicești al culturii Gáva-Holihrad, atestat numai în Podișul Sucevei, monumentele arheologice ale grupului Corlăteni sunt răspândite în întreaga Moldovă¹⁹.

Ceramica acestui grup cultural, descoperită prin intermediul recunoașterilor de suprafață a fost confecționată dintr-o pastă relativ bună, dar neomogenă și conține ca degresanți cioburi pisate, microprundișuri, nisip, aceștia având rolul de a conferi rezistență la ardere. Culoarea fragmentelor ceramice variază de la gălbui și brun-roșcat până la negru. Unele dintre recipiente au fost lustruite la interior, altele la exterior, dar se întâlnesc cazuri când lustrul este prezent pe ambele fețe. Pentru decorarea olăriei s-au utilizat brăie simple sau crestăte, dispuse pe umărul vaselor (fig. 3/1-3), dar și canelura orizontală (fig. 3/10). Un decor mai rar întâlnit, atestat numai în partea de nord-est a Moldovei, constă din

șiruri orizontale de perforații rotunde și orificii incomplete plasate deasupra brăielor²⁰.

Cu toate că materialul ceramic este fragmentar, am reușit să stabilim câteva forme de vase, dintre care menționăm: străchini, cești cu toarta supraînălțată, vase în formă de sac, vase cu corpul globular.

Analiza resturilor osteologice destul de numeroase în punctul *Râpa Țurcanului*, oferă informații prețioase referitoare la creșterea animalelor, care dețineau un rol important în economia așezării, dar și la vânătoare. Activitățile vânătoarești sunt documentate doar printr-un fragment de mandibulă ce provine de la un porc mistreț și pe care se observă urme ce provin de la un instrument de tăiat. Mormintele descoperite în vatra satului și care conțin inventar funerar specific hallstattian, pot fi puse în legătură cu această așezare²¹.

Recunoașterile noastre de suprafață au vizat și marginea vestică a satului Hănești, într-o zonă bogată în izvoare (*budăi*), astfel că în locul numit *Bucheliștea veche* au fost recuperate mai multe silexuri atipice, provenite de la procesul de prelucrare a uneltelor. Câteva așchii lamelare descoperite aici prezintă o patină de culoare albă, iar unele piese sunt calcinate, dar lipsa altor materiale arheologice ne împiedică să propunem o încadrare cronologică a artefactelor litice din acest punct.

O altă zonă în care am efectuat recunoașteri arheologice de suprafață este Dealul Mălăiște, situat la est de sat, în stânga râului Bașeu.

Din lipsa unor mențiuni toponimice clare, vom aminti stațiunile arheologice în ordinea investigării lor, de la nord la sud.

Prima dintre ele este situată la poalele dealului Mălăiște în partea de nord-vest a acestuia, la contactul cu șesul Bașeului și în apropierea viei locuitorului Mihai Zvâncu. Aici au fost descoperite mai multe piese de silex, dintre care unele sunt patinate²² și

aparțin probabil paleoliticului. Se remarcă un burin pe așchie (fig.2/3), un gratoar concav (fig.2/9), lame cu retușe (fig.2/7), un nucleu conic (fig.2/1), așchii de mari dimensiuni (fig. 2/2). Încadrarea cronologică a acestor obiecte s-a făcut în special pe baza caracteristicilor pe care le prezintă, dar și pe baza unor analogii cu piese similare descoperite pe teritoriul comunei și care au fost atribuite cu certitudine paleoliticului²³.

La o depărtare de aproximativ 100 m sud față de punctul anterior, a fost identificată și înregistrată o altă stațiune și s-a constatat că aparține evului mediu (probabil sec. XVI-XVIII). Obiectele recoltate de aici reprezintă fragmente ceramice lucrate la roată, o pipă de lut, cioburi de cărămidă și de piatră, precum și câteva silexuri atipice (unele patinate) care pot fi încadrate în paleolitic.

Ceramica din această așezare a fost lucrată la roata cu turație medie și mare, dintr-o pastă bună, omogenă și bine arsă. Fragmentele găsite la suprafața solului provin de la diferite tipuri de oale, care au buza evazată și prezintă o șanțuire la interior pentru fixarea capacului. Pe unele fragmente se observă urme de smalt de culoare verde, iar pe altele se întâlnesc linii paralele incizate orizontal (fig. 4/6-12).

În preajma unor izvoare situate la aproximativ 300 m sud de punctul menționat mai sus, tot la poalele Dealului Mălăiește, se află o bogată așezare cucuteniană, din faza B.

De pe suprafața așezării a fost recoltată o cantitate mare de ceramică, ce poate fi împărțită în trei categorii: comună, pictată și de „tip C”²⁴.

Din prima categorie fac parte cele mai multe fragmente de vase, lucrate mai puțin îngrijit, dintr-o pastă ce conține nisip și cioburi pisate, dar bine arse. Pe unele cioburi se observă, în special la interior, urmele obiectului cu care s-a realizat finisarea sau urmele macroelementelor existente în pastă. Pe baza fragmentelor ceramice descoperite

s-a putut realiza o serie tipologică de vase, dintre care amintim: vase pentru provizii, străchini, castroane, vase bitronconice (fig. 4/1-5). Deși aflate într-o stare precară de conservare, unele fragmente ceramice mai păstrează urme de pictură. Ceramica pictată este lucrată mai îngrijit, dintr-o pastă mai omogenă și bine arsă. Pe suprafața exterioară a unora dintre vase a fost aplicată o angobă cărămizie sau albă peste care a fost realizată pictura cu negru-ciocolatiu și foarte rar cu roșu. Principalele motive decorative sunt liniile paralele dispuse oblic sau orizontal, dar se mai întâlnește și motivul pâlniei. Câteva fragmente de străchini, pahare și vase bitronconice aparțin acestei categorii. Analogii pentru aceste descoperiri găsim la Ghelăiești²⁵ și Văleni²⁶ (jud. Neamț), dar și la Podei-Tg. Ocna (jud. Bacău)²⁷.

Categoria ceramică „de tip C” este foarte slab reprezentată prin două fragmente ceramice de culoare cenușie, decorate cu șiruri succesive de împunsături.

De pe suprafața așezării au fost culese și câteva cioburi care au urme de ardere secundară până la zgurificare, fragmente de chirpic ars cu urme ale structurii lemnoase a pereților locuințelor, așchii de silex și oase calcinate, care atestă distrugerea așezării prin incendiu.

Inventarul litic este compus câteva fragmente de râșniță plată, lucrată dintr-o rocă cu granulație mare (microconglomerat), două percutoare de silex, o lamă fragmentară cu retușe pe ambele laturi, precum și numeroase așchii de silex, ceea ce atestă confecționarea uneltelor în cadrul așezării.

Pentru a concluziona putem afirma că prin intermediul recunoașterilor arheologice efectuate în comuna Hănești, am adus noi informații de ordin arheologic privind locuirea acestei zone, intensitatea și etapele de locuire precum și factorii care au contribuit la stabilirea și evoluția diferitelor comunități umane din preistorie și până în

evul mediu. Un aspect interesant care merită menționat este cel referitor la marea densitate a stațiunilor arheologice în această zonă. Acest amănunt poate fi explicat în special prin rolul determinant pe care l-au avut factorii de mediu dar și apropierea surselor de aprovizionare cu materii prime pentru unelte și arme.

Noile date aduse prin intermediul recunoașterilor arheologice de suprafață, alături de vechile descoperiri, vin să întregască repertoriul arheologic al zonei și să stârnească interesul pentru cercetarea acestei regiuni.

NOTE

1. Artemiza Damian, *Monografia bisericii „Adormirea Maicii Domnului”-Hănești*, 2002, p. 7; Lucian Manole, *Biserica cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” din Hănești. Repere monografice*, Editura Agata, 2006.
2. *Ibidem*, p. 8-10
3. Victor Tufescu, *Județul Botoșani*, București, 1977, p. 47.
4. Pentru exploatarea surselor de sare în preistorie vezi: M. Alexianu, Gh. Dumitroaia, D. Monah, *Exploatarea surselor de apă sărată din Moldova. O abordare etnoarheologică*. în TD, XII, 1-2, 1992, p. 159-167; D. Monah, *L'exploitation du sel dans Les Carpathes Orientales et ses rapports avec la culture de Cucuteni-Tripolye*, în *Le Paléolithique et le Néolithique de la Roumanie en contexte européen*, BAI, IV, 1990, p. 387-400; N. Ursulescu, *Utilizarea izvoarelor sărate în neoliticul Moldovei*, în *Contribuții privind neoliticul și eneoliticul din regiunile est-carpătice ale României*, Iași, 2000, p. 34 și urm.
5. Al. Păunescu, P. Șadurschi, V. Chirica, *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, vol. I, 1974, p. 139-144.
6. N. Zaharia, M. Petrescu-Dâmbovița, Emilia Zaharia, *Așezări din Moldova de la paleolitic până în secolul al XVIII-lea*, București, 1970, p. 245, 262.
7. *Ibidem*; N. Zaharia, *Descoperiri paleolitice în Moldova efectuate între anii 1952-1957*, în *ArhMold*, I, 1961, p. 23-24.
8. N. Zaharia, M. Petrescu-Dâmbovița, Emilia Zaharia, *op. cit.*, p. 245, 262; Aristotel Crâșmaru, *Contribuții la cunoașterea neoliticului din împrejurimile Săvenilor (jud. Botoșani)*, în *SCIV*, 2, 1970, p. 282.
9. Al. Păunescu, P. Șadurschi, V. Chirica, *op. cit.*, 139-144.
10. *Ibidem*, p. 143. Florentin Burtănescu, *Epoca timpurie a bronzului între Carpați și Prut, cu unele contribuții la problemele perioadei premergătoare epocii bronzului în Moldova*, București, 2002, p. 457- 465.
11. N. Zaharia, *Cercetări de suprafață efectuate în Moldova în cursul anului 1954*, în *SCIV*, 3-4, 1955, p. 902-903.
12. Emilia Zaharia, N. Zaharia, Octavian-Liviu Șovan, *Necropola din secolul IV de la Hănești, județul Botoșani*, în *ArhMold*, XVI, 1993, p. 151-187.
13. Al. Păunescu, P. Șadurschi, V. Chirica, *op. cit.*, p. 139-143.
14. *Ibidem*, p. 144.
15. Mulțumim și pe această cale dl. prof. N. Bolohan de la Facultatea de Istorie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași, pentru sprijinul acordat la încadrarea cronologică a unora dintre materialele arheologice.
16. Attila László, *Începuturile epocii fierului la est de Carpați*, București, 1994, fig. 54 /10.
17. *Ibidem*, fig. 64/2.
18. *Ibidem*, p. 111-112.
19. *Ibidem*, p. 105.
20. *Ibidem*, p. 113.
21. Al. Păunescu, P. Șadurschi, V. Chirica, *op. cit.*, p. 139-140.
22. Patina reprezintă un început de deshidratare a silexului, fapt datorat condițiilor de mediu în care a fost îngropat artefactul. Dacă mediul a fost umed, artefactele vor fi foarte puțin patinate sau chiar deloc, iar cu cât stratul arheologic este mai uscat, cu atât patina este mai pronunțată. Prin deshidratare, silexul capătă o pojghiță mai groasă sau mai subțire de culoare alb-lăptoasă sau albastruie, opacă; C. S. Nicolăescu –Plopșor, E. Comșa, Gh. Rădulescu, M. Ionescu, *Paleoliticul de la Giurgiu-Malu Roșu*, în *SCIV*, 1956, 3-4, p. 225-226.
23. N. Zaharia, *op. cit.*, p. 23-24.
24. Ștefan Cucos, *Faza Cucuteni B în zona subcarpatică a Moldovei*, în *BMA*, IV, 1999, p. 77-123.
25. *Ibidem*, fig. 53/2-4.
26. *Ibidem*, fig. 53/5.
27. *Ibidem*, fig 54/ 1, 2.

Résumé

Les reconnaissances archéologiques de surface effectuées par l'auteur dans la commune de Hănești (dep. Botoșani), ont eu comme résultat la découverte de nouveaux sites archéologiques.

Dans de points comme *Cimitir*, *Vatra satului*, *Râpa Țurcanului*, *Dealul Mălăiște* et *Bucheliște* *Veche*, ont été découvertes des habitats datent du paléolithique, énéolithique (Cucuteni B), de premier âge de fer (Corlăteni-Chișinău), et du Moyen Âge.

L'intense habitation de cette zone est liée aux conditions favorables offertes par le cadre géographique, et par l'existence dans le voisinage des dépôts de silex nécessaires au confectionnement des outils.

Les nouvelles découvertes contribuent à l'enrichissement du répertoire archéologique de la zone dont on parle.

Explication de figures

Fig. 1- La carte de commune de Hănești (après Al. Păunescu, P. Șadurschi, V. Chirica; 1974)

Fig. 2- *Dealul Mălăiște*. Outils paléolithique en silex.

Fig. 3- *Râpa Țurcanului*. Céramique de premier âge de fer.

Fig. 4- *Dealul Mălăiște*. Céramique Cucuteni B (1-5) et profile céramique du Moyen Âge (6-12).

Abrevieri

ArhMold.- *Arheologia Moldovei*. Iași-București.

BMA – *Bibliotheca Memoriae Antiquitatis*. Muzeul de Istorie Piatra-Neamț.

MemAntiq – *Memoria Antiquitatis*. Acta Musei Petrodavensis. Piatra-Neamț.

SCIV(A) – *Studii si Cercetari de Istorie Veche (si Arheologie)*. București

TD – *Thraco-Dacica*. Institutul Român de Tracologie. București

Legendă: ○5 – Cercetări arheologice anterioare ; □15 – Movilă;
 23 – Valul Moldovei de Sus (Troianul);
 ■■ – Recunoașteri arheologice de suprafață;

Fig. 1- Harta comunei Hănești (după Al. Păunescu, P. Șadurschi, V. Chirica; 1974)

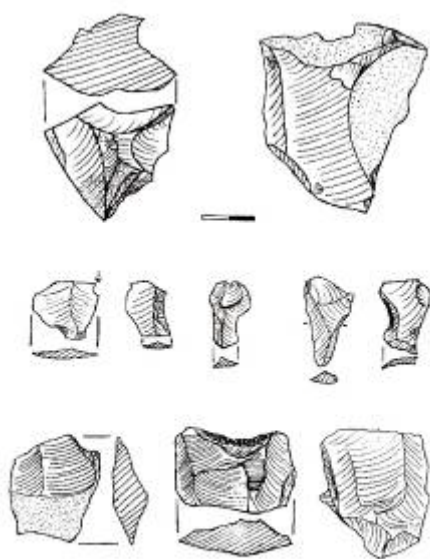

Fig. 2

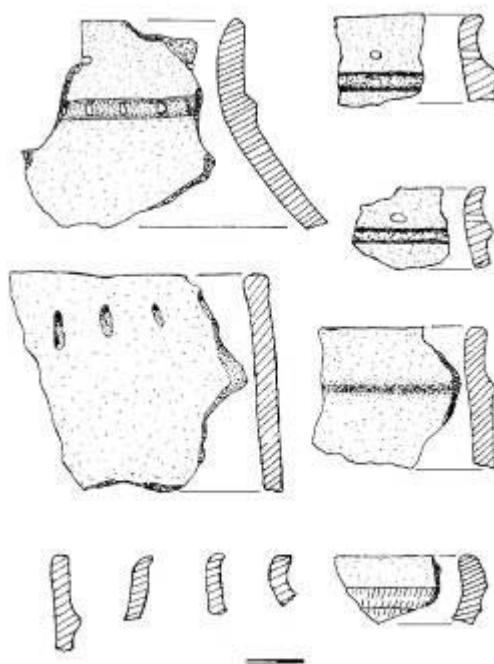

Fig. 3

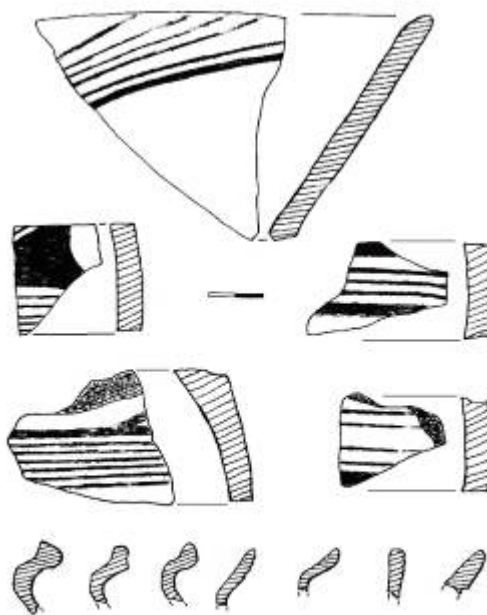

Fig. 4

Prezentarea unui bucraniu Bos Primigenius (bour) din aşezarea cucuteniană de la Truşeşti (jud. Botoşani), privit prin prismă istorică şi biologică

**Marian Elena
Sergiu Haimovici**

Restul osos la care ne referim a fost găsit în aşezarea Cucuteni A de la Truşeşti şi anume în groapa 17, în care cei ce au executat monografia sitului au trecut în aceasta, ca inventar, doar materialele arheologice. Noi, când am studiat resturile animaliere, am dat şi de un pachet pe care era notat „groapa 17 faună”. Într-adevăr, în aceasta, am dat de resturi de la animale şi anume bucraniul respectiv, un astragal de taurin domestic şi patru fragmente de la coarne de cerb; dintre acestea, unul este mai important, fiind reprezentat de o porţiune de prăjină a cornului, cioplită în partea inferioară, cât şi în cea superioară, iar pe cioplitura inferioară este notat cu tuş: 17; piesa aparţine unui individ foarte puternic, dar, evident nu putem spune, în lipsa rozetei, dacă provine de la un animal doborât sau cornul a fost cules.

Bucraniul a fost probabil pus în pachet, aşa cum el a putut fi scos din groapă, plin de pământ în interior, acesta fiind totodată foarte friabil. Este aproape sigur că el a fost aruncat în groapă, împreună cu celelalte resturi animaliere şi, în timp, s-a umplut cu pământ, care, umezindu-se a detunat în parte, scheletul. Este posibil chiar că unele părţi ale acestuia au rămas pe loc, neajungând astfel la noi. Nu s-a putut scoate pământul şi a elibera craniul, căci atunci, acesta s-ar fi distrus în întregime. Pentru a-l proteja, a fost fotografiat de noi, şi totodată s-au făcut un număr de măsurători, atâta cât a fost cu putinţă, el rămânând ca atare, cu golul din craniu umplut cu pământ.

Craniului îi lipseşte partea sa anterioară, să-i spunem, botul, aşa-numitul splanchnocraniu, care este mult mai dens şi mai gros, purtând totodată şi dinţii superiori, decât partea posterioară, ce a fost găsită în groapă şi care adăposteşte creierul, fiind numit de aceea şi neurocraniu, ce are partea sa superioară foarte subţire. În partea anterioară a acestui neurocraniu, pe laturi, apar nişte mici cioplituri, rămase probabil de la despărţirea (departajarea) celor două părţi ale craniului. Dacă craniul ar fi fost aruncat în groapă, în întregime, s-ar fi păstrat mult mai sigur, mai cu seamă splanchnocraniului. De asemenea, dacă eventual, s-ar fi extras creierul, acest lucru s-ar fi executat tăind suprafaţa superioară a neurocraniului, care este, aşa cum am arătat, în raport cu celelalte porţiuni foarte subţire şi neacoperită de carne. Partea cea mai posterioară a neurocraniului, acolo unde se găsesc coarnele, şi mai ales zona occipitală a piesei noastre s-a păstrat mai bine, ea având un schelet mai dens şi mai gros. Craniul aparţinuse unui individ matur, întrucât sutura interparietală este de acum, obliterated.

Având în vedere toate cele arătate mai sus, considerăm că piesa a reprezentat un bucraniu, care, datorită unor anumite motive, a fost aruncată în groapă, ca de acum, nefuncţionabil (trebuie să menţionăm de asemenea, că din coarne s-a păstrat doar axul acestora, care este osos, partea sa de deasupra – tocul cornului -, ce este putrescibil dispărând cu timpul, căci craniul s-a păstrat în pământ).

În cele ce urmează, vom face o descriere mai amănunțită a acestei piese considerată a fi bucraniu, vom prezenta măsurătorile prelevate pe acesta, cât și unele date asemănătoare, aparținând unor alte resturi de craniu și axe cornulare din aproape aceeași perioadă istorică, recte, precucutenian, dar și unul din pleistocenul superior. De asemenea, pe fotografia noastră am trecut în stânga și un craniu aparținând unui taurin (*Bos taurus*) de sex mascul, specia domestică actuală ce are drept strămoș bourul și care este, după cum apare, mult mai mic ca talie, făcând și pe acesta măsurătorile.

Prin mărime, dar și prin măsurători pe axul cornului, cât și unele ce s-au putut executa pe bucraniul arătat, suntem siguri că acesta aparține unui exemplar mascul.

După cum apare și pe fotografia alăturată, doar cornul drept s-a păstrat în bună parte, cel stâng fiind retezat chiar aproape de bază. Se vede, de asemenea, o parte a liniei intercornulare, care este doar foarte ușor convexă la stânga și care, apoi, către linia mediană a craniului devine ușor concavă (s-a păstrat un fragment de os cu această concavitate), ridicându-se iar puțin, către baza cornului drept. Forma acestei linii, arată clar că suntem în fața unui craniu de *Bos primigenius* (bour) și nu de *Bison bonassus* (zimbru), la care linia sus-arătată apare mult bombată (convexă); De asemenea, lungimea, dar și masivitatea cornului, cât și indicele de aplatizare, aproape inexistent, arată același lucru.

Dăm mai jos două tabele cu măsurători, primul referitor la axe cornulare și al doilea cu privire la craniul propriu-zis:

Ax corn. (în mm)

	Trușești Corn drept	Tg. Frumos Corn drept	Actual (<i>Bos taurus</i>) Corn drept	Pleistocen superior Corn stâng
Diametrul mare	129	123	72	145
Diametrul mic	120	110	65	130
Circumferința la bază	360	348	185	435
Indicele de aplatizare a cornului	93,02	89,43	90,27	89,65
Lung. pe marea curbura	(435)	(430)	201	620

Craniu ca atare (în mm)

	Trușești	Actual (<i>Bos taurus</i>)	Pleistocen superior
Lungimea liniei intercorn	(280)	160	350
Înălțimea craniului	161	152	-
Lărgimea condilară	132	110	135
Lărgime <i>foramen-magnum</i>	43	36	46
Înălțimea <i>foramen-magnum</i>	65	44	67

Se pot distinge două caracteristici clare, având în vedere fotografia bucraniului, cât și măsurătorile executate pe acesta și pe celelalte.

1. Pe de o parte, piesa este reprezentată printr-un craniu fragmentar, anumit transformat, de *Bos primigenius* mascul – un taur – al acestei specii și deci faptul că nu aparține unui individ mascul de vită domestică, adică *Bos taurus*, primul fiind cu mult mai mare și mai masiv.

2. De asemenea, că talia bourului se micșorează ușor, considerând timpul scurs dintre pleistocenul superior și eneolitic, fenomen oarecum cunoscut de biologi, dar rămâne totuși mare și masiv, în raport de vita domestică ce-l are drept strămoș.

Este probabil că pentru a pregăti bucranii, în scop cultic, se foloseau de aceea doar cranii de *Bos primigenius* și nu de taurine domestice, cultul taurului fiind deci reprezentat prin indivizi ai speciei sălbatice, mai mare, dar și mai rară decât a celei domestice.

Din câte știm, bucranii, găsite de arheologi prin săpături, în decursul timpului sunt cu totul niște rarități. De altfel, se știe că, statuetele zoomorfe scoase la iveală prin săpăturile din neolitic apar, evident mai puține, decât cele antropomorfe, care însă reprezintă, aproape cu totul, sexul femel uman, adică o zeităate feminină ce ar fi principiul primordial (Mama universală). Între cele zoomorfe se știe că locul prim este ocupat de taurine (considerăm că nu este bine de a folosi cuvântul „bovine”, întrucât prin el se înțelege de către biologi – deci în știință – o formațiune mai generală, o familie, în care, pe lângă taurine se găsesc și alte genuri și specii ce nu sunt specifice Europei și/sau Orientului Apropiat și Mijlociu din vechime, ele fiind aduse de om în zonele respective cu mult mai târziu). Aceste statuete, credem noi, ar reprezenta, în bună măsură și caracteristici ale sexului mascul uman (umplând golul dat de cantitatea mică de statuete umane masculine), adică scoțând în evidență, de această dată, o forță telurică. Se știe că, spre deosebire de statuetele antropomorfe

feminine, în care sexul apare foarte bine circumscris, cele zoomorfe, reprezentând tauri sunt făcute foarte neglijent și grosolan, așa cum apar ele și în situl de la Trușești. Uneori, însă, animalul este reprezentat doar prin coarne mari, lungi și masive, ce pleacă de pe o parte total informă, arătând astfel genul *Bos*. Menționăm că, foarte rar, s-a pus totuși de către noi în evidență, doar în materiale din așezarea Cucuteni B de la Mihoveni, o serie de statuete mici, în jur de 3-4 cm, ce apar foarte bine conturate și expresive, având particularitățile existente pentru specia *Bos primigenius*, unele fiind întregi, cele mai multe de sex mascul, însă unele, prin coarnele deși mari, mai gracile și câteva de sex feminin.

Este cunoscut faptul că la civilizațiile vechi din Europa, Africa de Nord și Orientul Apropiat și Mijlociu, dar deja istorice, având drept ca ocupații principale agricultura și creșterea animalelor, sexul mascul al taurinelor (genul *Bos*), fie el de *Bos primigenius*, fie el de *Bos taurus*, derivat din primul, era, am putea spune, la mare cinste. Amintim astfel, pe Boul Apis din civilizația egipteană, Minotaurul, acel monstru antropofag, cu cap de taur și trup de bărbat din civilizația minoică cretană, Taur cu aripi pus de pază la palatele persane. Se știe că, mai aproape de noi, la populațiile germanice vechi ce au bântuit și teritoriul României, conducătorii militari purtau pe cap coarne de taur. De altfel, țaranul român, până de curând, era strâns legat de „taurinele” sale, neputându-se descurca fără ele. Nu degeaba, Octavian Goga, prost politician, dar mare poet, descrie importanța lor arătând în primul vers al unei poezii: „De ce m-ai dus de lângă boi?”, care pusă pe note a dus și la o cunoscută romanță, legătura dintre acest animal cu omul de la țară și cât de grea este pentru acesta despărțirea de glia străbună. Tot din vechime, taurul și-a găsit un loc în zodiac, cu o zodie ce se găsește în cea mai frumoasă lună a anului – mai – după cum ne arată poetul german Goethe, cât și o strălucitoare constelație pe cer.

Fotografii reprezentând partea posterioară a craniului de *Bos taurus* actual (la stânga) și Bucraniu de *Bos primigenius* (la dreapta), văzute de sus.

Résumé

L'étude d'un bucrâne fragmentaire de l'aurochs (*Bos primigenius*), l'importance cultique et systématique

Le reste osseux fut trouvé dans le site de Truşeşti appartenant à la culture de Cucuteni A, de l'énéolithique moldave, dans la fosse n° 17.

On a fait la description de ce matériel animalier et même des mensurations sur le crâne et le axes cornulaires, en le comparant avec des restes similaires de la culture de Précucuteni, de Pléistocene supérieur et aussi d'un taureau domestique (*Bos taurus*) actuel. Le bucrâne représentait probablement le culte du taureau assimilé avec une force tellurique.

BIBLIOGRAFIE

HAIMOVICI Sergiu, *Studiul arheozoologic al resturilor găsite în situl cucutenian de la Mihoveni, corelat cu figurine zoomorfe descoperite în aceeași stațiune*, în **Suceava**, XXVI-XXVI-XXVIII, 1999-2000-2001, p. 145-157.

MONAH Dan, *Neo-eneoliticul – Religia*, în **Istoria românilor**, vol. I, Ed. Enciclopedică, 2001, p. 175-186.

PETRESCU-DÎMBOVIȚA Mircea *et al.*, *Truşeşti, monografie arheologică*, Ed. Academiei Române, 1999.

PATRIMONIUL MOBIL

Eminescu – Ipotești – Eminescu(8)

Valentin Coșereanu

La vârsta de 85 de ani, Petre Irimescu, prefectul județului Botoșani, omul care urmărise cu atâta îndârjire punerea în operă a propriilor sale dorințe legate de spațiul ipoteștea, mărturisea “ADEVĂRUL ASUPRA UNOR LUCRURI FĂCUTE LA IPOTEȘTI”, într-o scrisoare descoperită de arheologul Paul Șadurschi, deslușind așadar ițele unui dosar atât de complicat:

„Sunt din satul Cucorăni, comuna de care ține Ipoteștii, satele aflându-se la 4 km depărtare. Copil, am trăit puțin la Ipotești, am colindat ținutul dintre sate, am cules flori și bureți în pădurea învecinată: adolescent, elev de liceu, am cutreierat codrul de aramă, m-am odihnit pe prispa cea de brazde de la izvorul care tremură pe prund, căci în apropiere se află casa pădurarului (inexact! n.n.), unde și-ar fi avut Eminescu prima dragoste. În 1903 am ajuns profesor de istorie-geografie la liceul “Laurian” din Botoșani, iar în 1919 prefect al județului. Legăturile sufletești cu satele copilăriei, îndrumarea ce am primit în

universitate de a prețui locurile alese ale patriei și a cinsti memoria oamenilor aleși m-au hotărât, cu prilejul aniversării a 50 de ani (eroare! n.n.) de la moartea marelui poet, să inițiez o sărbătoare deosebită. Deci s-a făcut la teatrul local o adunare cu cuvântări, recitări, cântice, iar apoi o procesiune la Ipotești, cu elevi, armată și destul popor, căci depărtarea satului de oraș e de vreo 8 km. Am văzut halul în care se află casa părintească a poetului, nelocuită și în parte dărăpănată, biserița amenințată cu distrugerea, căci ploua în ea, mormintele părinților și celor doi frați în completă părăsire, cu ostrețele stricate și acoperite de buruieni.

Într-un cerc de prieteni, fără nici o nuanță politică, am socotit, că o festivitate ca cea săvârșită a fost interesantă și obligatorie, dar ea se va șterge îndată din amintirea multora. Știam că în alte țări memoria și locurile natale ale oamenilor aleși sânt cinstite mai mult decât prin vorbe și atunci s-a constituit un comitet, al cărui președinte am fost, cu scopul de a face din umilul sat un punct de atracție pentru cei ce prețuiau pe genialul poet. Astfel s-a alcătuit un program de lucru, care cuprindea: repararea casei, repararea biseriței, amenajarea mormintelor, zidirea biserici(i) demne de un punct de atracție, un local de școală, îngrădirea terenului, unde urma să se facă toate, căci (în) total era paragină și vitele și paserile sătenilor hălăduiau peste acest loc sfânt. Așezarea într-o adevărată văgăună impunea numaidecât și facerea unei șosele, pe unde din șoseaua națională să se poată ajunge în sat. Am început cu casa, care nu ne aparținea. Am vizitat pe proprietară arătându-i hotărârea comitetului și am rugat-o să ne cedeze casa nefolosită cu o

întindere de teren alăturat, cuprinzând biserica și cimitirul. Am socotit, că voi trezi în sufletul doamnei suflul patriotic, arătându-i că această casă e scumpă neamului românesc. Mi s-a răspuns: «O fi scumpă neamului dar e mai scumpă pentru mine căci e proprietatea mea (s.n.)».

Nereușind în felul acesta, am luat altă cale. Am stăruit să se facă proiect de lege din inițiativă parlamentară, pentru a se expropria casa cu locul. Proprietarul ne-a dat în judecată, iar procesul a ajuns, până la Curtea de Casație, care i-a dat câștig de cauză, declarând legea anticonstituțională, căci nu se prevedea expropriere pentru asemenea cazuri.

Au trecut câțiva ani, s-a schimbat și prefectul, dar eu am continuat încercările mele de a obține casa, propunind o cumpărare. N-am izbutit, iar doamna, pentru a pune capăt intervențiilor mele, a pus într-o noapte niște soldați care-i avea la coasă, să dărâme casa, iar lemnăria a dus-o la oraș. Când am aflat acest lucru am pus lumea în mișcare. Am făcut, da, eu am făcut jalbe către prefectură și Ministerul de Interne și Instrucție și am pus pe țărani să le semneze. Am trimis telegrame către autoritățile, ce socoteam că ar putea interveni, am scris la gazete și astfel s-a stârnit indignarea obștească. Ministerele au cerut prefecturii să ancheteze și să refere, dar prefectura de atunci socotea Ipotești ca o chestiune de ordin personal și s-a tot târăginit fără nici un rezultat. Am profitat de pornirea ce s-a făcut împotriva doamnei Papadopol și ajungând din nou prefect, i-am propus un târg și am reușit, ca în schimbul sumei de 40000 lei să ne cedeze locul. Trebuia să mai mutăm și un hambar mare, ce se ridica în fața casei. După facerea actului am obținut locul. Am hotărât atunci să zidim o casă nouă. Cea veche fusese din vălătuci și acoperită cu șindrilă și bucăți de tablă. Păstrând înfățișarea exterioară și împărțirea interioară (eronat, n.n.), am zidit o casă cu fundația de piatră și beton, cu pereții de cărămidă și acoperișul de tablă zincată.

La început ne gândeam să facem un muzeu, dar nu aveam nimic de la Eminescu. S-a făcut un mobilier redus cu mese, scaune, bănci, și dulapuri pentru cărți și am făcut o bibliotecă, cu cărți căpătate de la Casa Școalelor, Ministerul Instrucției, autori și donatori particulari, care au fost solicitați.

În una din camere s-a instalat învățătorul satului, ca un custode al casei. S-a reparat apoi biserița, s-a curățat cimitirul, amenajându-se mormintele familiei cu ostrețe de fier și inscripțiile necesare. S-a purces apoi la îngrădirea locului pregătind un mic parc cu tei, brazi, mesteacăn. Locul fiind ridicat s-a făcut și o fântână pentru udat copacii, iarba și florile. Copiii de la școală au adus din pădure tufe pentru un gard viu. Apoi s-a început zidirea bisericii, după stilul bisericilor lui Ștefan cel Mare, din piatră, adusă tocmai de la Burdujeni, din cărămidă aparentă de la Ciurea (Iași) și acoperită cu țiglă. Un cerc de talere de ceramică, aurite și având pe ele marca țării, marca Moldovei, marca județului, împodobeau pe dinafară biserica. Paratrăznetul a fost necesar.

În interior catapeteazma, stranele, cafasul și altele mărunte, s-au executat în lemn de un sculptor danez pe care l-am descoperit lucrând la M-rea Văratec. Lucrările mergeau greu, căci aveam lipsă de bani. În cele trei rânduri cât am fost prefect, am prevăzut în buget sume pentru lucrările dela Ipotești. Primăria Botoșani a contribuit și ea, ca și comunele rurale, măcar simbolic, au fost obligate să prevadă sume după puterea lor. Am obținut ajutoare de la Ministerul de Interne, de la Ministerul Instrucției, de la casa bisericii. S-au făcut liste de subscripții, parlamentarii au cedat diurna pe o zi, s-au dat serbări cu plată, s-au primit și donații de la particulari.

Au mers lucrările până la pictura bisericii. Pentru pictură am vorbit cu profesorul Troteanu de la Belle Arte Iași și ne-a(u) trebuit 200000 lei. Am apelat la un alt fiu al Botoșanilor, Dombrowschi Victor, fost elev al meu,

atunci primar al capitalei, și ne-a dat suma trebuincioasă. Ne-a mai trimis și o serie de stampe și tablouri, cu care am acoperit pereții casei.

Începută lucrarea în 1919 (?), lucrările s-au terminat numai în 1939 prin sfințirea bisericii de către Irineu, Mitropolitul Moldovei. Din comitetul sfătuitor au dispărut aproape toți cei care au dus greul treburilor, am subsistat și am predat prin proces-verbal prefecturii Botoșani să aibă în grijă Ipoteștii.

S-a(u) citit în timp tot felul de reportagii ale unor vizitatori la Ipotești cu aprecieri departe de adevăr. Cu prilejul "Zilelor Eminescu" s-a scris mai mult și chiar în Scânteia din 15 iunie a.c. se spune că abia în 1950 s-a zidit casa memorială. Doresc să se cunoască adevărul și pun mărturie vârsta mea de aproape 85 ani.

Petre Irimescu, profesor pensionar".

Inexactități numeroase sunt strecurate în rândurile lungii epistole a prefectului botoșănean, care, deși a avut merite incontestabile pentru zbaterile și insistențele sale, în legătură cu biserica și casa de la Ipotești, uită vinovat să amintească în scrisoarea lămuritoare nume foarte cunoscute, implicate direct în construcția noii biserici: Cezar Petrescu, Nicolae Iorga, Gheorghe Marinescu.

Împătimitul prefect vorbește și de ridicarea la Ipotești a unei biserici, școli sau muzeu, deși "Comitetul de construcție a Școalei Monument «M. EMINESCU» din Ipotești, jud. Botoșani", luase naștere sub conducerea lui D.V. Țoni, președinte de onoare fiind Dr. C. Angelescu, pe atunci Ministrul Educației Naționale. Clădirea avea să cuprindă, așa cum se vede pe foaia tipărită și trimisă școlii din Gorbănești, județul Botoșani, "o sală de conferințe, bibliotecă și muzeu, iar în părțile laterale: sale de clase, cancelarie, atelier și solare pentru cursuri în aer liber. În curtea clădirii vor fi: locuințe pentru învățători, ba(i)e și farmacie. Totul va fi într-un parc de tei". De la gând la faptă drumul s-a dovedit și de astă dată fără sfârșit. Învățătorul Petre Silveanu (care a murit la

Suceava, în anul 1987), nimeni altul decât fostul casier al Comitetului, mărturisea că Nicolae Iorga a venit de două ori la Ipotești pentru ridicarea bisericii: prima oară când începuse construcția și a doua oară la inaugurare. Cu barba mare, pălărie pe cap, Iorga a întins bastonul spre tânărul de atunci Silveanu, întrebându-l: "— Dumneata ești învățătorul satului?". "— Da, dom' Profesor.", a răspuns învățătorul. "— Am să te rog să ajuți cu copiii la ridicarea bisericii". Și copiii au pus într-adevăr mâna pe unelte, contribuind, după puteri, la înălțarea construcției. A doua vară, Nicolae Iorga a venit la inaugurare, după mărturisirea aceluiași Silveanu. Făcuse între timp, prin Neamul Românesc, colectă publică pentru zidirea monumentalei biserici.

De toate acestea a uitat prefectul Irimescu, după cum a uitat și de inițiativa scriitorului Cezar Petrescu – sprijinită cu entuziasm de Nicolae Iorga –, care a publicat în Neamul Românesc, din 4 martie 1937, liste de subscripții pentru Ipotești, și de scrisoarea savantului neurolog, G. Marinescu, datată "București, 2 februarie 1937", prin care acesta anunța trimiterea "modestului meu obol de 1000 lei pentru casa și biserica lui Eminescu". "Acum cinci ani (în anul 1932 n.n.), mai nota savantul, mă înțelesesem cu regretatul I. Bianu să organizăm un comitet spre a face un muzeu unde să se păstreze relicvele lui Eminescu, după cum s-a făcut pentru Pasteur la Dole, pentru Goethe la Weimar etc. Bianu murind, gândul meu n-a putut fi tradus în fapt. Sper ca de data aceasta succesul este asigurat pentru demnitatea țării noastre, pe care Eminescu a slujit-o cu atâta curaj și dezinteresare". Din spusele lui Gheorghe Marinescu reiese că piatra de temelie a casei poetului nu se pusese în 1929, ci în 1933, dată notată și în pergamentul găsit în fundația clădirii. Până la inaugurarea casei memoriale vor fi trecut ani buni, căci, în prima parte a anului 1937, clădirea nu era încă terminată, de vreme ce G. Marinescu, la 2 februarie, mai trimitea încă bani lui Iorga "pentru casa și biserica lui Eminescu".

Însemnări memorialistice (3)

Ion Mihalache

Cum s'a pierdut Ardealul

(după notele făcute chiar în timpul ședinței)

1 sept(embrie) 1940, Dobrești

Ce s'a petrecut în așa zisele "Consilii de Coroană", din nopțile de 29/30 și 30/31 Aug(ust) 940.

I

Am venit de la București acasă cu sufletul zdrobit. Mă aștept de-acum, la orce.

xxx

În seara de joi, 29, după ora 8, sunt chemat la telefon de Palatul Regal.

Colonelul Rusescu îmi spune: Ești rugat să iei imediat un automobil să pleci la București. Vii la Palatul Regal direct.

Am răspuns: Mai întâi n'am automobile, apoi nici nu se găsește aici; Dlui Maniu i se poate lua urma la D(omnul) Romul(us) Boila la Cluj.

Mi s'a spus: Vi s'ar face un tren special ca D(omnu)lui Maniu, dar se întârzie prea mult. Să telefonez Prefectului de Muscel.

Eu, ca să câștig și timp: Prefectul de Muscel e la 90 km, cât și Bucureștii,

imposibil de venit în noaptea asta; sunt dimineata acolo.

El: Consiliul e chiar în noaptea asta. Îți trimitem mașina de la București. Vii direct la Palat, afară numai dacă vei vedea că nu mai sunt lumini și mașini.

Eu: Aștept mașina, care însă va face 3 ore până aici și alte 3 ore înapoi.

El: Să merg deci la gazdă și să anunț telefonic c'am sosit.

xxx

Chem pe Popescu [(...) meu, care nu era acasă și las vorbă să mă cheme el]. Caut și găsesc cu telefonul pe Madg(earu) la vie(Florica). Îl pun în scurt la curent, îl întreb când a venit de la București și dacă știe ceva.

A venit de dimineată, nu știe nimic. Ne înțelegem să vină la mine și să mergem împreună la București. Sosește cu ceva înainte de 11, la 11 sosește și mașina singură de la București. (În răstimp, vorbisem cu Popescu să anunțe pe Badea și pe Popovici și eventual să vină și ei dar mașina plecase la 9 fără 5). Plec cu Madgearu și ne întrebăm ce să fie. Facem diferite ipoteze, între care și aceea care a și fost: „Merg rău la Viena”, unde se aflau chemați de Ribentrop și Ciano, Ministrul de externe și R(egentul) Ung(ariei).

Ajunși la București (cu cele două mașini) - Badea îmi comunică că Mihai Popovici, chemat și el, așteaptă telefon. Telefonez la Palat și lui Popovici să mergem, împreună când suntem vestiți.

Palatul (Rusescu- care se interesase în răstimp acasă dacă am plecat): Mulțumit

că am sosit (sosisem la 1, în 2 ore), să mă culc să fiu odihnit, a doua zi la 6 dim(ineața) vom avea Consiliu la Palat, se așteaptă și Maniu, e plecat din Cluj cu tren special.

Schimb de impresii și nedumeriri, pleacă Madgearu, mă culc. Spre ora 2, de-abia ațipisem, sculat cu telefonul, Rusescu: "Evenimentele s'au agravat în ultimele momente, să vin imediat la Palat".

Sun la Popovici, sosește, fusese și el chemat, pun întrebarea ce rost avem noi, îmi exprim îndoiala dacă e bine să mergem, (simțind calculul ce se făcuse), dar nu insist, Popovici spune că trebuie neapărat să mergem, sosim către ora 2^{1/2} noaptea.

Sala de festivități a Palatului plină, membrii Guvernului, ai Cons(iliului) de Coroană (lipsia Iorga și Mih. Niculescu), Șeful St(atului) Maj(or), (...), Sidorovici, figuri necunoscute: alături de Popa Moța (pe care nu-l recunoscui la prima vedere), un tânăr sperios - vecinul (Min. Macovei) îmi spune: „fratele lui Codreanu” (Iamandi la urmă: Ce mai înseamnă și asta? Ce rost are aducerea și a acestuia).

Ni se dau spre cetire, în particular, telegramele, ce formează obiectul Consiliului. Nici n'am avut timp să le parcurg pe toate, în special ultima, prezentată de Rusescu [sau Urd(ăreanu)?] ca cea mai importantă: unele destăinuiri de la Fabricius, cu privire la Gafencu, garanțiile funcționează numai p(entru) noi, Hitler nu face blufuri etc!

II

Ce era în telegrame?

Erau vr'o 3. Nu știu dacă am putut parcurge tot. Col(onelul) Rusescu a venit cu câteva pagini (cele mai interesante) când intra Regele. Toate date de Manoilescu de la Viena.

Prima. Dată la ora 18⁴⁵.
Și începea așa.

Situația e mult mai gravă decât ne-am închipuit. Nu mai e vorba de bazele convenite la T(urnu) Severin. Ni se cer să admitem și să ne supunem arbitrajului Ribentrop-Ciano, răspunzând chiar în seara

aceasta (la început: cel mai târziu mâine până în 12, apoi, revenindu-se, în noaptea asta).

xxx

Redau din texte:

Ungurii au convenit, Teleki a primit și apoi a demisionat. Dacă acceptăm, Germ(ania) și It(alia) iau garanție asupra granițelor, dacă nu, Ungurii ne vor ataca în nopatea asta [în alte telegrame se spunea: cu sprijinul Germ(aniei) și It(aliei)].

Rușii sunt înțeleși cu Ungurii să ne atace concomitent. Nu vom fi apărați. Dacă acceptăm, ne sprijină și cu armele în caz că suntem atacați de Ruși.

În alta.

Ribentrop i-a atras atenția că cele spuse nu sunt un bluf din partea lui H(itler). Hitler nu face blufuri. Ne sfătue să primim, altfel va fi rău de noi. Germanii sunt informați că Gafencu a asigurat pe Ruși că înțel(egerea) noastră cu Germ(ania) e provizorie; el e sigur că Rușii cu (...) vor bate pe Germ(ani) și România va face pol(itică) cu Rușii. Nu e oportun ca să se facă ceva lui Gafencu acum.

În alta.

Fabricius ne informează că garanția ce o dau Nemții – în caz că primim arbit(rajul) – e numai pentru noi; n'o dau și Ungurilor.

Manoilescu a încercat teza schimbului de populație; și nu știu ce – la care s'a răspuns; Ribentrop s'a pus mai mult pe teren istoric, apoi; avem și noi sașii noștri acolo; și apoi, mai ales: nu va fi frontiera nici cât au propus Rom(âni), nici cât au propus Ung(urii)(adică între 25.000 kmp cât ar fi evaluat Germanii prop(unerea) rom(ânilor) și 65.000 cât au evaluat-o p'a Ungurilor; va fi cam pe la mijloc; și nu va fi nici pur geografică, nici pur etn(ică), ci geografico-etnică.

Ciano a fost mult mai dur ca Ribentrop. Gafencu s'a compromise față de Germ(ani) care știu că la Moscova s'a comportat altfel decât ca Min(istru) de Ext(erne). A asigurat Moscova că trecerea lângă axa e provizorie. Asta n'o pot tolera Nemții. Dar să nu i se facă nimic acum.

Gigurtu, la o întrebare la urmă: Am aflat, sub presiunea continuă a Rusiei, armata propune: pe linia de retragere, guvernul pe a lui răspundere (...).

III

Cum a decurs ședința

[Redau după notele luate în ședință. Am putut să le iau ca Mihai Pop(ovici), care nu auzia, să poată urmări desbaterile citind scrisul meu, fiind așezat în dreapta mea. Mi-a prins bine: am putut aproape însemna tot ce s'a auzit. Mi-a prins și rău(se poate și aci: bine?): N'am putut a mă (...) să dau toată vigoarea revoltei mele.]

Regele deschide ședința(după ce dăduse mâna fiecăruia în parte):

Momentele sunt foarte grele (cam așa ceva). Ați luat cunoștință din telegrame. Veți asculta și cele ce va spune și Primul Ministru. Sunteți rugați să vă spuneți părerea cât mai concis, dat fiind situația (se cerea răspunsul până la ora 3. Nici nu începuse bine ședința și telefonul așezat în sala de Consiliu, cu Urdăreanu lângă el, cerea mereu răspunsul dela Viena unde vorbea Ministrul Manoilescu, spunând că e presat de Ribentrop și Ciano. Se cerea de Urdăreanu așteptare cu minutul: așa a durat toată ședința până pe la 4.

Gigurtu. Conferința dela Turnu Severin a fost brusc întreruptă. Miniștri de Externe ai R(omâniei) și U(ngariei) au fost convocați la Viena. Am crezut că pentru a se înlesni tratativele pe bazele de la T(urnu) S(everin). Acolo au fost anunțați că li se cere arbitrajul Berlinului și Romei.

Iată ce spun telegramele. Citește numai anumite părți. Și adaugă: De hotărârea ce veți lua depinde soarta Țării. Cu răspunderea pe care o am, știind la ce ne expunem, sunt pentru primirea arbitrajului.

Argentoianu.(eram pe rând provocați de Suveran, așa după cum eram așezați, cu anume rost, la masă).

Ne aflăm în fața unui nou ultimatum: Îl așteptăm. Știam de la început. Ungurii

vor fi favorizați. Au făcut parte în frontul german în 914-918 care a fost învins. Azi s'a întors roata. Era natural ca G(ermania) să-și aducă aminte de foștii aliați. Asta e adevăratul argument. Nu-l putem discuta. Ne aflăm în fața unui ultimatum german. Îl putem discuta? Suntem învinși fără a fi purtat războiul. Nu ne putem bate cu germanii. Suntem înfrânți în câteva săptămâni. Ce putem face? Să ne închinăm la D(umne)zeu pentru o soartă mai bună în viitor. Suntem cu genunchii germani pe grumazi. Dar, atât timp cât va rămâne intact: o armată, un Rege, un steag, nu pierdem nădejdea. Altfel, mergem la distrugere. Să ne supunem ultimatumului.

Vaida. Când am cetit am înțeles....(tragedia, trădarea?-nu s'a auzit bine). Toată viața mea a fost o (tragedie? trădare?) apoi cuvintele „în zadar”. Eu sunt amenințat chiar în averea mea. În ultimul Consiliu de Coroană am fost de părere pentru “arbitraj”(?). Azi trebuie să fie o neînțelegere între Ruși și Germani – de aceea graba. Ungurii au primit. Ce se întâmplă dacă noi nu primim? Suntem cu cuțitul în grumaz.

Sunt informat că Moldova e în panică, toată. Ungurii gata să ne atace. Să păstrăm Piemontul: Valahia, Moldova. Discurs patriotard? Ce-ar însemna.....(etc), fără armate, fără Rege?-Bolșevizarea Țării.

Arbitrajul este soluția cea mai adecvată. Azi, noi suntem ”parte”. Refuzând, suntem la cheremul lui Hitler și Mussolini. Deci, fără ezitare,”sunt pentru arbitraj”.

Mironescu: Pentru arbitraj(n'a mai justificat).

Dinu Brătianu.

Chiar de am ceda, noi nu scăpăm de consecințele destrămării. În Ardeal vom avea revoluție; e altă mentalitate, altă conștiință, nu ca în Basarabia și Cadrilater. În Ardeal sunt simptome de revoltă. Să nu avem nici o încredere în garanția Germană contra Rusiei. Cuvântul șefilor de stat se schimbă la fiecare moment. Hitler asigurase pe care au vorbit cu el (din partea noastră) că ne susține pe noi. Azi cu

Ungurii e deja înțeles.. Vom mai putea ține noi Ardealul?

Nici la Ruși nu trebuia cedat. Toți ne desconsideră. Pentru Unguri, Transilvania e o ambiție, pentru noi e un drept. Sunt contra arbitrajului dacă nu presimțim ce reprezintă și în ce condiții. Schimbul de populație e imposibil. Vin și sunt întrebat în ceasul al 12. Nu știu ce s'a făcut. Nu știm cât sunt de documentați Hitler și Musolini. Țara e demoralizată.

Caracostea.

Suntem într'o dilemă, între două primejdii, să alegem între Răsărit și Apus. Ca profesor de literatură, în scrierile mele am reflec(tat) totdeauna marea primejdie: spre Răsărit. Între Stalin și Hitler, să ne apropiem de cei doi: D(om)nii Hitler și Musolini.

Nichifor Crainic.

De nu primim, facem războiu. Vom cădea total. Dacă primim, salvăm restul țării. Pentru arbitraj.

Păiș.

Să salvăm un teritoriu, o armată, un Rege, un steag. Pentru arbitraj.

Moța.

E pentru (câteva cuvinte de introducere, neînțelese).

Horia Codreanu.

Pentru(fără nici o explicație).

Silviu Dragomir.

Ca ardelean, ca unul care știe că Ardealul e dreptul României (și încă vr'o câteva cuvinte) e Contra primirii arbitrajului.

Andrei Rădulescu

Nu e nici Cons(ilier) R(egal), nici membru al Guvernului, nu are nici o cădere oficială, își spune deci părerea personală. În împrejurările date, să ne supunem la ceea ce ni se cere de Germ(ania) și Italia.

Gruia.

Sunt pentru arbitraj, fiindcă nu văd în el o soluție definitivă, ci văd una provizorie.

Macovei.

Sunt pentru(fără argumentări).

Mihalache – Vezi paginile următoare(scrise a doua zi).

Arta populară din zona Botoșanilor. Portul popular (9)

Cămașa cu fustă

Apare mai târziu, la începutul secolului al XIX-lea. După opiniile unor cercetători⁴⁷, această cămașă poate fi

Pl. 46

dr. Angela Olariu

considerată ca având fustanela românească de origine ilirică. Fustanela este introdusă la cămașa de sărbătoare mai mult din considerente de ordin practic. În timpul jocului cămașa nu se ridică, stanul fiind separat de poale. Acestui considerent i se adaugă cel de ordin estetic: fusta poate avea o lărgime considerabilă, 4 până la 6 lați, iar când era croită în lungul pânzei (pentru persoanele scunde), avea o lărgime de cca. 1,5 m, ceea ce contribuie la bogăția și fastul costumului de sărbătoare. Fiind, cămașă de sărbătoare, cămașa cu fustă este ornamentată mai bogat. (Pl.46.) .

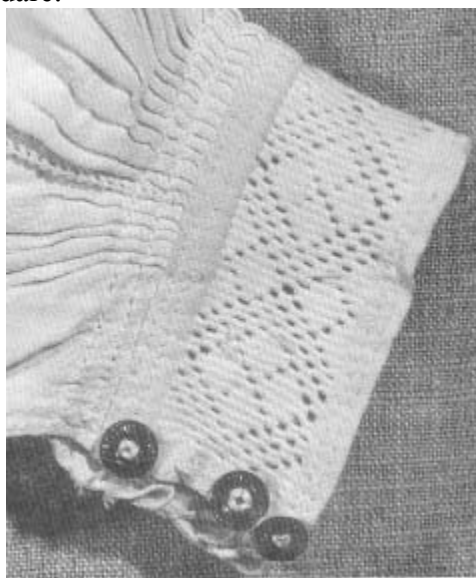
Ornamentul este realizat de cele mai multe ori din ajur, cheițe în diverse variante, găurele, zăfușori, painganași, biluri etc. Gulerul este de obicei lucrat în ajur care mărginește și gura cămășii pe ambele părți. (Pl.49.) Mâneca este strânsă

cu bentițe care unesc faldurașii (pliuri) formați prin tighel. Bentița este de asemenea ajurată.

Pl. 47

Ajurul lucrat prin scoaterea firelor, cunoaște foarte multe variante în sudul zonei (Flămânzi, Poiana, Vlădeni, N. Bălcescu, Rădeni etc.). la o singură cămașă din Flămânzi găsim trei feluri de ajur: la guler – ajur în patru flori, la poale – ajur într-o floare, la gura cămășii – ajur în nouă flori. (Pl. 47-49). Bentițele erau lucrate în ajur în patru flori. Ajurul mai lat era la pieptul cămășii, în nouă flori – „în două săptămâni ieșeau cu-n stan, dacă stăteau de el”⁴⁸. Bătrânele cunoșteau toate aceste variante, lucrându-le cu măiestrie și răbdare.

Pl. 48

Începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în ornamentica cămășilor cu poale apar motivele geometrice sau florale cusute cu arnici roșu și negru, iar mai târziu gama coloristică se îmbogățește cu nuanțe de verde, albastru etc. Ornamentele acestea sunt dispuse la

guler (este vorba de gulerul rășfrânt), la poale, la mâneci, pe umeri și pe piepți (Pl.50-52).

Pl. 49

Începând de la sfârșitul secolului al XIX-lea, trebuie semnalată în zonă prezența *cămășii cu patru mâneci*⁴⁹, cu stănuț⁵⁰, cu mânecute⁵¹. Despre ce este vorba? În dorința de a îmbogăți și înfrumuseța costumul de sărbătoare, la cămașa cu poale ce avea mâneci largi, se introduce al doilea rând de mâneci cu bentiță pe dedesubt. Care era scopul?

Pl. 50

Acela de a nu se vedea mâna goală în timpul jocului când mâneca largă alunecă către umăr; în acest caz rămânea cea de-a doua mânecă cu bentițe care avea cusute ornamente florale și geometrice pe

bentițe. Mânecele cu bentițe se prindeau de umărul cămășii sau se introduceau niște mânecute prinse cu ață mai sus de cot. Alteori s-a renunțat la cele două soluții – confeționându-se un stănuț (partea de sus a cămășii), acesta avea guler înalt, drept, iar mânecile erau cu bentițe. Gulerul, piepții și bentițele erau bogat ornamentate.

Pl. 51

Această cămașă era purtată doar de oamenii mai tineri. „Mergea să porți cămașa asta până la 40 de ani”⁵². În sudul zonei este prezentată cămașa cu poale confeționată din pânză de lână țigaie.

Pl. 52

Cămașa cu platcă

Această cămașă apare în zona cercetată în ultimii 60 – 70 de ani, ca rezultat al influenței orășenești. Platca este de format dreptunghiular, plasată pe umeri. În platcă

se răscroiește gura cămășii, de ea sunt prinși stanii cămășii, în față și în spate. Mâneca este prinsă de stan având la subsuoară pava. Aceste cămăși au gulerul răsfrânt. Cămașa cu platcă are fusta vroită la fel ca la cea fără platcă, amintită anterior (Pl.53).

Îțarii Într-o zonă cu climat aspru cu ierni lungi și grele, cu veri scurte și puțin călduroase, țăranul a trebuit să-și confeționeze obiectele de îmbrăcăminte, în așa fel, încât acestea să-i asigure căldura necesară și în același timp să nu-l stingherească în mișcări, la lucru.

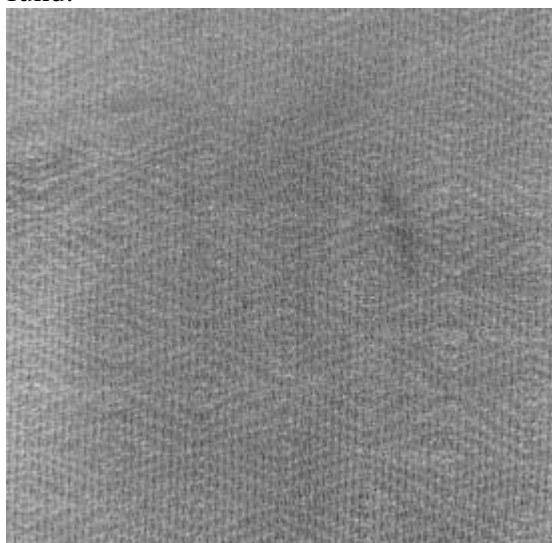
Pl. 53

Criteriul practic a stat și la baza confeționării îțarilor cu o lungime considerabilă (2 m), îțari cu 101 creți purtați în zona Botoșanilor. (Pl.54).

Pl. 54

Ițarii sunt creți, reprezentând tipul ițarilor din Moldova, singura regiune care a păstrat această formă. Se presupune că originea acestei forme de ițari creți ar fi chiar în portul dacilor. Ițarii sunt confecționați dintr-o țesătură având urzeala din bumbac și băteala din lână țigaie. Fiecare crac era croit dintr-o foaie de țesătură. Se măsoară înălțimea omului și se croia un crac. De acesta se coase turul (fundul) ițarilor, de o mărime considerabilă, se croia „câtu-i pânza de lată drept în corn”⁵³. se croia apoi și cel de-al doilea crac care se coase la rândul lui de fund.

Pl. 56

Interesant este faptul că nu se taie deloc materialul la croitul cracilor. Din spirit de economie țărancă îndoaia materialul, nu-l tăia niciodată. Ițarii sunt lungi, dar strâmți, aderă pe picior și se purtau încrețiți până la genunchi. Sus, la bată, aveau o sfoară terminată la un capăt cu o bucată de lemn (lungă de 3-4 cm), numită *căluș*. Capătul sforii rămas liber, se învârtea după căluș și astfel ițarii erau fixați pe mijloc. Ițarii prezintă și destule dezavantaje: se îmbracă și se dezbracă foarte greu, se murdăresc ușor etc. În zilele de lucru se purtau ițari cu mai puțini creți, iar vara se purtau izmene (Pl.55) confecționate din pânză de tort, având croi asemănător cu cel al ițarilor.

Începând din secolul al XX-lea, țăranii au început să poarte iarna și pantaloni de șiac. Ițarii nu sunt ornamentați. Uneori materialul lucrat în

stative, din care sunt confecționați ițarii de sărbătoare avea diverse motive geometrice (romburi, pătrate), realizate prin neveditură. (Pl.56).

Pl. 57

Brâul sau chinga

Piesa care înviora aspectul costumului bărbătesc lipsit de ornamente colorate, a fost brâul sau chinga. Țesut în două sau patru ițe, cu urzeala și băteala din păr lung de aproape doi metri, brâul avea o lățime variabilă. În sudul zonei (Vlădeni, Flămânzi, N. Bălcescu, Copălău, Poiana etc.) era lat de aproximativ 50 cm, de

Pl. 58

culoare roșie iar la unul din capete apar motive alese (X-uri, romburi, pătrate etc.) vopsite diferit (alb, albastru, galben etc.) și ciucuri la ambele capete. (Pl. 57). În restul

zonei se purta de cele mai multe ori brâul roșu, simplu, lat doar de 25-30 cm, menționat și în documente⁵⁴. Brâul lat se purta îndoit, având capătul cu alesături în față, cu ciucurii lăsați pe ambele șolduri, sau numai pe unul (Pl.58).

Ca o particularitate, demnă de semnalat, este faptul că la Călărași acest brâu se poartă neîndoit, iar ciucurii sunt repartizați uniform în partea din spate a cămășii.

Peste brâu bărbații purtau uneori cureaua lată de circa 5 cm, lungă de 2,50 m, împodobită cu *ruzete*, bumbi de aramă fixați unul lângă altul. Aceasta era înfășurată de 3 ori în jurul mijlocului.

Este un element specific de port moldovenesc și constituie o dovadă a bogăției celui care o poartă.

Bătrânii purtau chimire, de format

mai lat, din piele, încheiate cu trei sau cinci cataramă în față și prevăzute lateral cu un buzunăraș în care își păstrau tutunul, amnarul și iasca.

Încălțăminte

Opincile erau încălțăminte de fiecare zi a țaranului. Se confecționau din piele de porc, mai rar din piele de vită, prelucrată. Piciorul e înfășurat în obiele, de formă pătrată confecționate din suman alb. Opinca se încălța peste obiele și se lega cu nojițe, din păr de cal, pe pulpa piciorului. Mai recent s-au purtat ciorapi albi. Nojițele se înfășurau peste ciorapi și obiele. În zilele de sărbătoare bărbații purtau cizme de format obișnuit sau cu tureatca încrețită (Tudora, Corni, Concești etc.).

NOTE

⁴⁷ *** *Arta populară românească*, București, 1969, p.391

⁴⁸ Informatoare Avădăni Ruxandra, 75 ani, Flămânzi

⁴⁹ Informator I.M. Siminiceanu, 8 de ani, Corni

⁵⁰ Informator Amarinei Teodor, 70 de ani, Fundu Herții

⁵¹ Informator Amarinei Teodor, 70 de ani, Fundu Herții

⁵² Informator Luca Gh. Vasile, 76 de ani, Zăicești.

⁵³ Informatoare Avădăni Ruxandra, 75 ani, Flămânzi

⁵⁴ N. Iorga, *Studii și documente privitoare la Istoria românilor*, vol.21, București, 1911, p.132.

Mărturisiri din întuneric(8)

Gheorghe Bâgu

VI. JILAVA – PROCESUL

După numărare, am fost împinși într-o sală îngustă, întunecoasă și de aici mai departe într-o încăpăre unde am constatat existența a două rânduri de priciuri suprapuse.

Ne-am înghesuit și ne-am lungit unul lângă altul pe scândura goală. Obosiți, înghețați și înspăimântați, am adormit.

Dimineața când ne-am trezit am văzut cum era o celulă: un fel de boltă a unui pod de cale ferată, închisă la ambele capete. La o extremitate era un geam cu gratii groase iar la cealaltă extremitate, o ușă de lemn masiv cu balamale și zăvoare de fier forjat. Această boltă, lungă de 20 m,

lată de 6 m și înaltă de 4 m, se află la o adâncime de 14 m, iar deasupra ei, la suprafață, cresc pomi fructiferi. Era greu ca cineva să-și imagineze că sub livada de pomi fructiferi, la 14 m adâncime, zac oameni îngropați de vii. În celulă, între cele două rânduri de priciuri era un culoar lat de un metru. Imaginați-vă o boltă întunecoasă și umedă unde fiecare cărămidă lăcrimează și unde zac oameni, pe două nivele, ca marfa dintr-un magazin. Iarna, îngheșuiala asta ne avantaja, însă vara era un chin. Din pricina zăpușelii din celulă, rămâneam cu pielea goală și transpirați stăteam lipiți unul de altul, fapt ce ne dădea o senzație de nesuportat. La tot acest chin se mai adăugau și născocirile barbare ale directorului închisorii, care pentru a se distra văruia singurul geam al celulei și-l bătea în cuie ... Așa ne lăsa câte două săptămâni, curios și el să vadă cât rezistăm! Câtă barbarie! Câte suferințe am suportat din cauza acestei fiare ignorante și buhăite de băutură, care la tot pasul vorbea de nelegiuirile săvârșite de hitleriști și legionari iar el, cu o brutalitate de neimaginat, căuta să se impună pozând ca om drept, cinstit și nepătat! Acest „înger” al închisorii era Marometi, cumnatul ministrului C. Drăghici, cel care l-a omorât pe Pătrășcanu.

La Jilava am cunoscut mulți oameni. Mi-amintesc de părintele Levu, de părintele Bârnovescu, de cei doi călugări din Moldova, de arhitecții și inginerii Pușchilă, Joja, Avram, Grigorescu, Dociu, de avocații Bără și Angelescu, de medicii Gherman și Bazavan, apoi de generalul Rozin, maiorul Ionescu, studenții Midoschi, Măzăreanu, muncitorii ceferiști Iosub, Purcaru și muncitorii de la I.T.B. Plischie, Rădulescu, alții de la Malaxa, de redactorul evreu pe nume Vulpeș și profesorii universitari C. Motaș, C. Deaca etc. Toți, îngropați de vii, zăceau pe priciuri în subsolurile de la Jilava. Dormeam pe scândura goală cu gamela sub cap. atmosfera din celulă era umedă și grasă, îmbâcsită și viciată din cauza transpirației și a tinetei, veșnic plină.

Foamea ne uza iar deznădejdea ne măcina nervii ...

Aici era obiceiul ca în fiecare dimineață să fim scoși la plimbare, obicei care n-a ținut mult. Când ne scoteau la plimbare, se deschideau toate ușile iar noi năvăleam într-un canal adânc de circa 15 metri și lat de 10 metri, care înconjura tot grupul de celule, adică înconjura fostul fort.

Fortul subteran avea încăperile în formă de bolți aranjate radial, ca spițele la roată. În acest canal înconjurat de ziduri înalte se îngheșuiau în timpul plimbării deținuții, toți rufoși, scheletici, palizi și îngândurați. Aici am revăzut prieteni dragi, din copilărie și adolescență.

Dumitru Alexandru – coleg de liceu – foarte slăbit și negru de atâta foame și mizerie, își făcuse o bonetă dintr-un rest de pătură; era în haină și aproape nu mai avea cămașă. Îi atârnavă pe piept, pe sub haină, niște petice soioase ce cândva fuseseră cămașă. Mi-a spus că nu știe nimic despre familia sa și mi-a povestit cum a fost arestat. În ziua de 25 octombrie la ora 23, lucra la o planșă pe care trebuia să o predea a doua zi la Politehnică. Deodată a auzit bătăi în ușă. Până să întrebe cine bate, trei tineri au năvălit în cameră, s-au legitimat și i-au ordonat să se îmbrace și să-i urmeze. N-a apucat nici măcar să-și ia rămas bun de la ai săi. Mama sa, în cămașă de noapte, a alergat plângând până la mașina cu care a dispărut în negura nopții.

Tot aici i-am întâlnit și pe Mihai Scutaru, student la Politehnică, pe Laurențiu Șoltuz și Formagiu, studenți la Medicină.

După plimbare mă întorceam în celulă, mă întindeam pe prici, priveam în tavan, care era la o jumătate de metru distanță de capul meu, iar gândurile începeau să mă chinuie din nou. Până la urmă îmi spuneam că singură natura este dreaptă și nepărtinitoare. Ea ne așează pe toți la fel. Împărat sau cerșetor, general sau soldat, geniu sau cretin, frumos sau urât, pușcăriaș sau om liber, toți urmăm același drum ...

Într-o zi au năvălit în celula noastră vreo 6 gardieni. Cineva dintre noi pârâse la conducerea închisorii că preoții au o biblie din care citesc seara și fac rugăciuni. Ne-au dezbrăcat pe toți la pielea goală, au controlat toate boarfele și au distrus priciurile dar n-au reușit s-o găsească.

Au urmat opt luni de represalii, timp în care n-am avut nici măcar o singură dată posibilitatea să trec pragul celulei. Ne-au ras pe cap, sau mai bine zis ne-au smuls părul cu un fel de mașină de tuns. Preoților și călugărilor le-au ras și bărbile. Până atunci păreau niște oameni distinși cu figuri expresive și blânde de patriarhi. După ce i-au bărbierit și tuns am văzut niște tineri îmbătrâniți prematur, cu fețe albe și ochi bănuitori; păreau niște spânatici timizi, chinuți și neputincioși.

O, și cum mai blestema părintele Levu când doi îl țineau și unul îl tunde. Dar gardienii nu-l auzeau și-și făceau datoria, înjurând și din când în când mai trăsând pe câte unul.

În cele din urmă, tot ca o măsură disciplinară, ne-au interzis să vorbim tare, au bătut singurul geam în cuie și l-au vărut din nou. Stăteau înghesuiți unul într-altul în beznă. Toți ne întrebam cine pârăște și cum reușește să informeze?

După câteva zile au mai adus în celulă, peste noi, încă vreo 17 tineri. Toți sub 19 ani. S-au speriat de întunericul din celulă, de mirosul greu, de înghesuiala și căldura în care ne duceam viața, totuși, s-au străduit să rămână demni și indiferenți, să fie comunicativi și optimiști. Unul dintre ei, un băiat drăguț și foarte dezghețat, se numea Sorin Botez și era fiul unui avocat din București. Vorbea mai multe limbi străine și era bine instruit pentru vârsta lui. Fuseseră condamnați cu pedepse de la 10 ani temniță grea la 25 de ani muncă silnică. Destinația lor era o închisoare de elevi de la Târgșor Prahova, iar la Jilava numai în trecere, în carantină.

- Ce-ați făcut măi blestemaților, întrebă părintele Levu, de v-au condamnat atât de greu? Toți numărați peste 250 de ani de pușcărie! Sorin Botez a fost cel care a povestit cu un calm și cu o

seninătate care ne-a surprins, cum au încercat ei să saboteze prima ședință U.A.E.R. și cum au dat foc sălii de teatru unde urma să aibă loc adunarea. I-am compătimit, ca pe niște victime ale dictaturii comuniste, cum de altfel ne compătimeam și ne plângeam pe noi înșine.

Pârătorul din celula noastră n-a așteptat mult și i-a aruncat în mâna lui Marometi.

Au fost scoși pe rând și duși la „neagra”, unde directorul închisorii, pravoslavnicul Marometi, bestia cu chip de om, i-a bătut cu cablul de sârmă până și-au pierdut cunoștința. Când au fost readuși în celulă, erau numai răni, sânge, fecale și dungi vinete. Nu mai semănau a oameni. Aveau fețele tumefiate, spatele le sângera iar hainele li se lipeau de corp. Nu reușeau să doarmă din cauza durerilor. Sufereau îngrozitor. Au devenit tăcuți, supuși, pesimiști, suspicioși și neîncrezători.

Ar fi fost mai bine dacă și-ar fi văzut de carte, de treabă? Greu de răspuns. Întotdeauna în vremuri grele, de nedreptate, de umilință și asuprire socială este nevoie de oameni curajoși și capabili de sacrificiu. Față de ei numai stimă și respect.

Soarta acestor adolescenți ne umpluse sufletele de mâhnire și ură. Nu erau extremiști. Ei se ridicaseră împotriva minciunii și a lichelelor. Caras pe care îl cunoscusem la Văcărești, mi-a relatat o întâmplare care m-a impresionat profund. Aceeași întâmplare mi-a povestit-o, mai târziu, soția mea. La Beiuș fuseseră arestate și condamnate, cu pedepse de la 2 ani la 5 ani, opt fete din clasa a 7-a, pentru că într-o dimineață, în spălător, au cântat și au jucat Hora Mare. A fost de ajuns ca una să dea tonul și celelalte au urmat-o. Pentru aceste fapte „grave” și „necugetate” au fost judecate, condamnate și trimise în temniță, unde unele dintre ele s-au prăpădit. Câtă neîndurare, câtă lipsă de umanitate și câtă nedreptate! Copii de 14 ani omorâți ca oameni politici! Numai la comuniști au putut exista astfel de fapte!

Cine le-a condamnat? Cine le-a judecat?

Cu certitudine că cei ce le-au condamnat, se revoltă împotriva Inchiziției, cea care condamnă copii că vorbeau în somn. Acuză, detestă și se revoltă, însă de sinceritatea lor trebuie să ne îndoim, căci ei, la rândul lor, au condamnat copii la închisoare pe cinci ani. Adică la cinci ani de infern. Oare acești oameni au copii? Sunt ei oameni?

La Jilava teroarea devenea insuportabilă. Stăteam cu geamul vărut, bătut în cuie, ne sufocam de duhoare și leșinam de căldură și din lipsă de oxigen. Perchezițiile se făceau de două ori pe zi, la pielea goală și totdeauna eram controlați și în anus. Bătaie de joc, murdărie, absurditate, sfidare și călcare în picioare a demnității umane.

Într-o zi, m-a chemat lângă el un bătrân care zăcea pe primul prici, într-un colț, lângă ușă. Se sufoca și el de căldură și stătea în pielea goală. Era transpirat și avea o figură chinută, obosită și speriată. Se vedea că fusese un om robust, osos și foarte voinic. Acum puteai să-i numeri coastele și să vezi mai multe rânduri de piei ce atârnav sub bărbie și la burtă.

- Nu te supăra, dar am auzit că ești dorohoi. În fiecare seară, înainte să aflu că ești din Dorohoi, așteptam cu multă nerăbdare să-ți vină rândul la povestit sau la recitat poezii. Și eu sunt de lângă Dorohoi, din comuna Brăești. Am fost general de corp de armată, Rozin Gheorghe. Mă cunoști?

- Obadă Octav din Brăiești mi-a vorbit mult despre dumneavoastră dar până astăzi nu am avut ocazia să vă cunosc ... este tare neplăcut că ne-am cunoscut în acest iar al Jilavei ... dar să sperăm că vom scăpa.

- Eu voi scăpa și cred că destul de repede fiindcă simt că mă prăpădesc. Mă părăsesc puterile și voi pleca și eu curând după Puiescu. Domnule Băgu, am mai bine de șase luni de când nu am pășit pragul celulei, de când nu m-am spălat, de când n-am folosit hârtie igienică, de când nu cunosc alt gust decât cel de fasole, de

când mă bărbieresc cu o lamă ruginită prinsă într-un vârf de băț, de când îmi rod unghiile ... Cât pot să mai rezist la vârsta mea?

- Și eu am depășit cinci luni de detenție la Jilava, în condiții similare și se împlinește, în curând un an de când nu mai știu nimic de ai mei. Dar bine, domnule general, dumneavoastră, în ziua de 24 august 1944 ați comandat trupele mecanizate române care au zdrobit rezistența germană la București. Pentru care fapte vă găsiți aici?

- Dar matale, cum de stai în Jilava, când Vasile Băgu încă din mai 1943 este șeful Biroului de Acțiune Antifascistă alături de Constantinescu – Iași, de Pătrășcanu, Hudiță și alții?

- Neamurile, cât sunt ele de apropiate, în astfel de situații, n-au nici o valoare. Ele nu pot schimba cu nimic drumul nostru. Toți avem rude, dar ce folos? Tata a fost decorat la Mărășești și are un frate mort în mausoleul de la Mărășești, iar eu zac în Jilava ... Fiecare cu norocul și cu soarta lui. Nemții sunt vinovați de tot ceea ce s-a întâmplat. Pentru un om format la școala latină, mentalitatea germană este mai greu de înțeles. Cine nu cunoaște primul război mondial, cel de-al doilea război mondial sau n-a auzit de lagărele de exterminare? Dar și de Stalin, cel mai mare criminal al omenirii, cine n-a auzit?! Germanii, poate de acum înainte vor învăța să fie și diplomați așa cum sunt soldați și tehnicieni, iar rușii să mai uite de comunism și să învețe ce este munca, demnitatea și cinstea, așa cum au știut să-și apere țara cu multă putere de sacrificiu. Să lase popoarele libere, adică să renunțe la imperialism. Astfel, și frații noștri basarabeni vor fi din nou alături de noi.

- Eu te întreb serios de ce ai fost condamnat, fiindcă din toată activitatea matale precum și din tot ceea ce mi-ai povestit, nu reiese că ai avut ceva în comun cu legionarii. Cum vezi dumneata apariția Mișcării legionare în Moldova și de ce crezi că au fost posibile pogromurile în mediul acela de oameni blânzi, unde s-au

născut, au trăit și au murit Eminescu, Enescu, Iorga, Antipa, Ganea, Simionescu, cei mai mari oameni ai neamului românesc?

- Eu n-am făcut nici un fel de politică, dar am cunoscut și știu că legionarismul s-născut în Moldova, că acolo s-a format și acolo a învățat să sfideze și să calce în picioare omenia. Pe Codreanu l-am disprețuit și l-am acuzat. Aveți dreptate și sunt de acord cu tot ceea ce ați spus în legătură cu pogromurile și cu apariția legionarismului. Eu am fost arestat pentru omisiune de denunț, adică pentru favorizare de infracțiune cu caracter legionar. Dar să fiu mai explicit. Am fost arestat pentru că am stat la aceeași gazdă cu un coleg de-al meu legionar, pe care nu l-am denunțat. Mai stau la închisoare și pentru faptul că nu totdeauna am știut să-mi țin gura și pentru lipsă de respect față de o colegă care se ocupa de difuzarea ziarului comunist „Studentul Român”. Să vă povestesc cum s-a întâmplat.

Era în primăvara anului 1947, imediat după război, când foametea și mizeria ajunseseră la apogeu. În fiecare zi, când treceam prin fața Gării de Nord, vedeam moldoveni morți de foame. Acasă

la mine, făina se terminase de mult, mama și sora mea se chinuiau cu tot felul de ciorbe dubioase, cu terci de mălai și cu resturi de la abator. Toate satele din apropierea Prutului s-au instalat lângă talvegul apei și se hrăneau cu scoici și pești. Mălai nu avea nimeni. În multe locuințe din nordul Moldovei au fost găsite mame cu copii morți de foame. Locuințele aveau ferestrele acoperite cu tot felul de zdrențe pentru a face întuneric în casă. Atunci când copii se sculau și cereau de mâncare, mamele îi amăgeau și-i rugau să mai doarmă spunându-le că este încă noapte și până la ziuă mai este mult ... A fost o nenorocire, o jale de nedescris. Nu se poate zugrăvi în cuvinte coșmarul acela provocat de foame și sărăcie. Vremuri grele, grele de tot. Războiul a pustiit în două rânduri satele moldovenești și a lăsat multe văduve și mulți copii orfani. Au urmat apoi trei ani de secetă, de veri cu călduri toride, cu vânturi fierbinți, uscate și pustiitoare. Moldova ajunsese la sapă de lemn.

Emisiuni filatelice speciale în județul Botoșani în perioada 1944-1945

Mihai Cornaci

Având în vedere preocupările noastre în ceea ce privește emisiunile de mărci poștale, întreguri poștale și cărți poștale ilustrate, ne permitem să aducem la cunoștința celor interesați unele aspecte privind emisiuni locale speciale (*nepoștale, nefiscale, emise de instituții ale statului drept contravaloare a unor taxe sau tarife și contribuții fixe sau benevole*) de pe teritoriul județului Botoșani.

Înainte de 7 aprilie¹ 1944, dată la care trupele sovietice au intrat în Botoșani, instituțiile statului erau evacuate în județele Olteniei, iar zona a rămas ocupată până la încheierea armistițiului. În noaptea de 8 spre 9 aprilie 1944, aviația germană a

efectuat un puternic bombardament, distrugând printre alte multe clădiri și obiective, teatrul „Mihai Eminescu”, Școala Marchian, Biserica Rosetti, Spitalul Mavromati.

Noile autorități au avut preocupări ca atât Primăria, cât și Prefectura, să poată fi operative, cu funcționari improvizați.

În mod asemănător au fost organizate Poliția și Poșta, încât după 1 octombrie 1944 s-au permis legăturile zonei ocupate cu restul țării, Direcția generală P.T.T. retrimițând un număr de funcționari poștali refugiați pe 26 martie 1944.

În acest context, noile autorități locale s-au străduit să acopere lipsa unor emisiuni care să permită buna funcționare a instituțiilor statului. În cele ce urmează, evidențiem

PREFECTURA BOTOȘANI

A. TIMBRU JUDEȚEAN

Din Ordonanța nr. 16/05 mai 1944 a prefectului județului Botoșani, D.Rusu, aflăm că: *„se înființează un timbru județean mobil obligatoriu pentru tot cuprinsul județului Botoșani” cu mențiunea că „orice alte timbre aflate în circulație până azi sunt și rămân anulate”.*

Se precizează că emisiunea va cuprinde valorile 10,20,50, 100, 200, 500 lei și că vor fi *„ștanțate cu literele B și N, litere mari de tipar suprapuse”.*

Deși nu se face nici o mențiune privind destinația acestor timbre, se indică folosirea și anularea lor *„în condițiile și potrivit tarifului din legea Timbrului și impozitului pe acte și fapte juridice”.*

Prin ordonanța nr. 20/10 iunie 1944 se precizează că timbrele județene mobile să poarte *„un număr de serie și timbru sec”* iar *„cele aflate în circulație azi, rămân valabile până la epuizare”.*

Dintr-o adresă a prefectului, din 15 iulie, adresată tipografiei „Viitorul” (fostă SAIDMAN & BLAUNȘTEIN) se rețin precizările:

„Rămânând de executat încă 55.000 timbre de către dumneavoastră, vă rugăm a tipări restul în felul următor:

- 15.000 buc a 40 lei în loc de 20 lei;
- 40.000 buc a 15 lei în loc de 10 lei”

În acest context, la rândul său, Oficiul Central P.T.T. Botoșani, la data de 19 iulie, s-a adresat Prefecturii cu rugămintea de *„a ne aproba imprimarea unor timbre poștale”.*

În răspunsul din 21 iulie, Prefectura preciza: *„Dirigintele poștei va face propuneri concrete”.*

Pe baza acestor informații, cercetători² ai istoriei poștale locale sau străduit să găsească precizări (ordonanță?) din care să rezulte că emisiunea „Timbrul Județean Botoșani a fost folosită și în scop poștal”.

Cercetându-se „Buletinul Oficial al Județului Botoșani” 1941 – 1947 (fără apariție în perioada martie – octombrie 1944), s-a observat pe frontispiciul fiecărui număr că apare stema județului Botoșani, conform fig. 1 a, exceptând perioada 01 aprilie 1946 – 15 martie 1947 când Stema Județului este modificată, conform fig. 1 b.

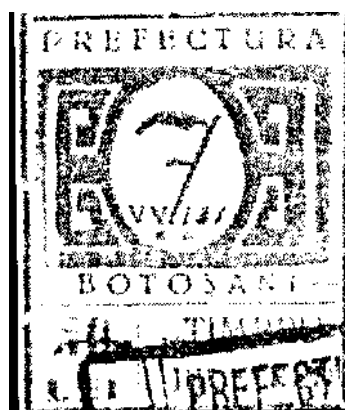
Fig. 1a și 1b

Această diferențiere ar putea confirma logic presupunerea că aceste timbre au fost tipărite în anul 1946, având în reprezentare pentru ambele emisiuni coasa – redată conform fig. 1 b.

Emisiunea I-a

Deși în ordonanța nr. 16(05 mai 1944) se precizează că emisiunea va cuprinde 6 (șase) valori, în realitate sunt cunoscute doar 3 (trei):

- 10 lei verde/ alb gălbui
- 20 lei ocru/albastru pal
- 50 lei ocru/roz

Fig. 2

Dimensiunile marginale ale acestor timbre (fig.2) se încadrează la 40/46 mm, iar dimensiunile cadrului tipărit la 33/40 mm.

Au fost tipografiate pe hârtie groasă, colorată, fără filigran, cu dantelura defectuoasă pe una sau două laturi.

Pentru a preîntâmpina posibila lor falsificare în dauna administrației locale, parte din emisiune purta imprimat în caseta centrală (peste coasă) în timbru sec cuvintele:

„ROMÂNIA, MINIST.INTERNE (sus)
PREFECTURA JUDEȚULUI BOTOȘANI
(jos)”

Rămâne discutabilă posibilitatea tehnică de aplicare a timbrului sec, la Botoșani, în acea perioadă, în care armata sovietică de ocupație a editat în perioada aprilie – septembrie 1944 - un singur ziar în 17 numere „Graiul liber” în care nu s-a făcut nici o precizare referitoare la editarea unor timbre sau mărci poștale.

În acest context, se poate presupune că timbrele județene au fost tipărite ori înainte de 26 martie 1944 (data refugiului) sau după 10 octombrie 1944 (dată la care s-au întors o parte din funcționarii trimiși de Direcția Generală P.T.T.).

Referitor la precizarea din ordonanța nr. 16 din 5 mai 1944 că timbrele vor fi „ștanțate cu literele B și N”, putem deduce că în acest caz, parte din tiraj (exemplare?) ar putea suplini lipsa timbrului sec.

Emisiunea a II-a

Timbrele celui de-al doilea tip (fig. 3), au inscripționate seria și nominalul în partea superioară și inferioară, dispuse simetric față de axa orizontală.

În mod asemănător în spații rezervate este menționat editorul și denumirea emisiunii.

În scutul din câmpul central este redată coasa³, ca simbol heraldic al acestui ținut.

Timbrele au dimensiunile cadrului tipărit de 24,5/50 mm, iar cele marginale cu unele diferențieri de 30/56 mm. Au fost tipografiate pe hârtie groasă, colorată, fără filigran, înseriate și numerotate.

Valorile:

- 10 lei negru/ hârtie galbenă
- 20 lei negru/ hârtie cenușie
- 30 lei negru/ hârtie roz
- 40 lei negru / hârtie roz
- 40 lei § 20 lei negru / hârtie roz

Din cele cunoscute⁵ și prezentate de autorii menționați, pe toate timbrele (și unele fotocopii) se deslușește o singură amprentă de șampilă poștală bicirculară, având inscripționat „LUNCA”⁶ superior și ornament în partea inferioară, cu data la mijloc.

După ce s-au analizat comparativ două amprente, din 21.07.1944 și 19.09.1945, s-a constatat că în timp (folosință) șampilă nu a căpătat uzură suplimentară, putându-se înțelege că ar fi fost aplicate concomitent.

S-a mai observat că suportul pe care au fost lipite timbrele este confuz, nefiind vorba de un plic oficial sau improvizat, majoritatea grupajelor fiind prezentate doar pe fragmente de hârtie, provenind din colțul stânga sus al formatului cu fragmente de inscripție „Domnule” sau doar cu începutul „D....” și care au urme de îndosariere.

Fig. 3

De asemenea, s-a constatat că majoritatea grupajele acestor timbre însumează valoarea de 40 lei, deși în noiembrie 1944 (după încheierea armistițiului din 11 septembrie) și septembrie 1945 tariful poștal pentru corespondență internă era de 17 și respectiv 80 lei, pentru scrisori simple 20 g „alte localități”.

Se poate trage concluzia că astfel de grupaje valorice nu au fost folosite ca tarife poștale⁷ pentru corespondență internă, admițând ipoteza că sub

Comandamentul Armatei Roșii de ocupație ar fi putut exista un tarif poștal special.

Existența unei posibile activități de exploatare poștală în comuna Lunca, județul Botoșani, ar fi datorată de reorganizarea poștei rurale din 01.09.1943 care prevedea ca oficiile poștale comunale să fie conduse de funcționari ai primăriei (casieri, secretari), caz în care în textul ștampilei ar fi fost obligatorie menționarea numelui județului.

În România anilor 1940-1946, existau 32 localități cu denumirea „LUNCA”, plus alte localități ce aveau în componență cuvântul „LUNCA”, fapt ce ne obligă să avem rețineri asupra amprentelor de pe grupele de timbre și că acestea s-ar datora unor activități poștale de la oficiul poștal comunal „Lunca”⁸, județul Botoșani.

Finalizând asupra studiilor efectuate de cercetătorii sus menționați, pentru această emisiune locală, s-a ajuns la concluzia că timbrele componente supuse spre studiu, provin de pe (de la) unele cereri adresate PREFECTULUI JUDEȚULUI BOTOȘANI, aplicate în colțul din stânga sus și care au fost ștampilate din întâmplare sau intenționat, cu o ștampilă poștală (?) „LUNCA”.

B. UNA CĂRĂMIDĂ PENTRU REFACEREA PALATULUI CULTURAL BOTOȘANI

După ce la 7 aprilie 1944 – trupele sovietice au intrat în Botoșani, la data de 8 aprilie aviația germană a bombardat orașul, distrugând în parte Teatrul „Mihai Eminescu”, „templu” al culturii botoșănene.

După semnarea armistițiului din 11 septembrie 1944, instituții ale statului și personalul lor sau întors din refugiu.

Pentru refacerea edificiului cultural distrus, autoritățile au emis timbrul mai jos prezentat(fig. 4), cu nominalul de 10 lei, în două variante de culoare: cărămiziu și cenușiu. Având în vedere lipsa emisiunilor poștale și fiscale, probabil

această emisiune a mai fost folosită și în alte scopuri, potrivit amprentelor de ștampilă folosite de autorități.

Refacerea palatului cultural – 1945 (?)

- nr. de valori – 1 (?)
- format 27 x 37 mm
- dantelura 11 ½ cu defecte
- fără filigran
- hârtie groasă, colorată
- tipografiate

Fig. 4

C. COMITETUL PROVIZORIU⁹ AL ORAȘULUI BOTOȘANI

Emisiune editată de autoritățile locale pentru acoperirea unor taxe (servicii) în scopul strângerii unor fonduri(fig. 5). Nu deținem date suplimentare privind stricta destinație, tirajul, intervalul de timp în care au fost folosite.

1945 (?) COMITETUL PROVIZORIU AL
ORAȘULUI BOTOȘANI

- nr. de valori – 1 (?)
- format 65 x 33 mm
- dantelura 11 ½ cu defecte
- fără filigran
- hârtie albă aspră

Fig. 5

- tipografiate
- înseriate

D. PRIMĂRIA COM. BOTOȘANI. OFICIUL STĂRII CIVILE

1945 (?) TAXA PENTRU UN EXTRACT (naștere, căsătorie, moarte)(fig. 6)

- nr. de valori – 1 = 50 lei - negru
- format 27 x 37 mm
- dantelura 10, cu defecte
- fără filigran
- hârtie albă, aspră
- tipografiate
- înseriate și numerotate

Se utilizau după caz, conform
art.12 din registrul comunal.

Fig. 6

E. PRIMĂRIA COM. BOTOȘANI 1945 (?) TAXA PENTRU ELIBERAREA UNUI CERTIFICAT(fig. 7)

- nr. de valori – 1 = 50 lei - negru
- format 27 x 37 mm
- dantelura 10, cu defecte
- fără filigran
- hârtie albă, aspră
- tipografiate
- înseriate și numerotate

Utilizate la eliberarea unor acte, conform
art.11 din registrul comunal.

Fig.7

BIBLIOGRAFIE:

- St. Ciubotaru, I. Bejenaru „Botoșanii de altădată – până la 1944, album documentar”, Editura „Axa” Botoșani, p.16-17.
- Mihai Cojocar, „Catalogul timbrei fiscale românești” (de la 01.09.1872 – 15.06.1998), p.198-199, București, 2000.
- Revista „Filatelia” nr. 8/1991, p.1-2.
- Revista „Filatelia” nr. 7-8/1994, p. 1 și 5.
- Călin Marinescu, „Evoluția tarifelor poștale, a taxelor pentru obiectele de corespondență în România 1852 - 1992”, București, 1993, p.16-17.
- Ștefan Nicolau, „Poșta și filateliștii botoșăneni”, Ed. Axa, Botoșani, 2007, p.132.

NOTE

¹ Nume dat unei străzi din Botoșani, menținut până în anii 1969-1970 și care s-a pierdut în urma sistematizării și a construcției blocurilor de locuințe. Când în oraș veneau diferite delegații sovietice își manifestau dorința să vadă strada respectivă.

² Contribuții deosebite în finalizarea studiului de istorie poștală asupra emisiunilor de mărci locale ale județului Botoșani revin domnilor, Vasile Arnăutu, Dimitrie Cantemir, Nicolae Ureche, Mihai S. Urigiu, Aurelian Dârnă, Călin Marinescu, Ștefan Nicolau.

³ Coasa apare în pecetea târgului Botoșani pe un document din 25 iulie 1832 din arhiva Primăriei Botoșani: „Pecetea sfatului municipal de Botoșani, 1832”.

⁴ În M. Cojocar, (Op cit.), este redat acest grupaj, fără a fi făcută o mențiune asupra erorii (?) tipografice – la redarea simetrică a valorii nominale.

⁵ 21 iulie 1944 dată timpurie a unor trimiteri (plicuri confecționate din ziare) francate cu câte 2 până la 4 timbre de 20 lei emisiunea a II-a, expediate din Lunca și obliterate cu ștampila poștală de zi.

19 septembrie 1945, dată târzie de circulație a acestor emisiuni (Informații și studierea unor exemplare din colecția M.S.Urigiu – membru de onoare al S.N.R., Președinte de onoare al secției Botoșani a S.N.R.)

⁶ Comuna Lunca din județul Botoșani avea în componență satele: Bâznoasa, Lunca, Stroești, Zlătunoaia Mare, Zlătunoaia Mică și aparținea în acea perioadă de PLASA SULIȚA. În buletinele P.T.T. din anii 1936 și 1939 ce prezentau agențiile și oficiile P.T.T. nu este menționată comuna Lunca din județul Botoșani.

⁷ Cercetătorul Călin Marinescu posedă plicuri expediate din Botoșani în luna ianuarie 1945, francate cu mărci poștale obișnuite.

⁸ În nomenclatura poștală a localităților din România (București – 1940, 1946, 1950 și 1961) nu se menționează nici un – OFICIU – sau O AGENȚIE POȘTALĂ în localitatea LUNCA din județul Botoșani.

Corespondența din localitățile componente comunei (mai sus menționate) erau supuse cartării în stațiile C.F. Todireni și Zlătunoaia.

⁹ Din cele cunoscute „Comitetele provizorii” au fost înființate din 1949 până în septembrie 1950, dar se pare, conform unor date (M. Cojocar, *op. cit.*) că aceste emisiuni datează din 1945.

PATRIMONIUL IMOBIL

Ansamblul urban medieval Botoșani (21)

dr. Eugenia Greceanu

Biserica Adormirea Maicii Domnului – Uspenia. Cea de-a doua ctitorie a Elenei Rareș a fost ridicată în 1552³² și a urmărit modelul Bisericii Sf. Nicolae a lui Ștefan cel Mare într-o măsură mai accentuată decât la Sf. Gheorghe. Meșterii veacului al XVI-lea au reprodus planul și structura prototipului botoșănean până la elemente de detaliu ca, de exemplu, decorul calotei pronaosului realizat cu nervuri ceramice dispuse după un desen simplificat, în formă de cruce (fig.21). Turla cu 12 laturi (ca la Popăuți) a primit aceeași subliniere în compoziția exterioară, prin dubla bază stelară cu opt colțuri. Decorul arhitectural, alcătuit din firide și ocnite, a fost completat cu discuri smălțuite în culorile galben și verde³³ și – probabil – cu zugrăveli policrome.

Biserica a fost reparată în 1724 – 1725 de Mihai Racoviță³⁴, dar stadiul cercetării nu permite constatarea unor transformări introduse cu această ocazie. În schimb, intervenția din 1819, consemnată cu inscripție³⁵, a dat bisericii aspectul de astăzi, adăugând pe latura de vest un turn-clopotniță în stil clasicist, admirabil proporționat. Corpul bisericii a fost unificat cu clopotnița prin ridicarea zidăriei triconcului la nivelul unei cornițe generale susținută de console, acoperindu-se astfel baza stelată inferioară a turlei. Cu înfățișarea actuală uspenia ilustrează două

faze majore ale arhitecturii moldovenești: faza primei jumătăți a veacului al XVI-lea, în care inovațiile decorului policrom îmbracă structurile tradiționale și clasicismul începutului de veac XIX. Păstrarea Uspeniei ferită de transformările estetizante suferite de celelalte două ctitorii domnești va permite efectuarea unei restaurări științifice, care să cuprindă, în linii mari readucerea golurilor de ferestre la dimensiunile epocii și dezvelirea paramentului original al primei faze de construcție, păstrând însă aportul valoros al veacului al XIX-lea, inclusiv învelitorile de factură barocă, sacrificate cu ușurință la bisericile moldovenești chiar în ultimele decenii³⁶. O problemă care reclamă atenție este și amenajarea spațiului înconjurător.

Până la incendiul din 1888, incinta Uspeniei era mărginită pe toate laturile de dughene care îi asigurau întreținerea și locuințe ale clericilor, situație consemnată în Planul Emilian (fig.7). Incendiul a antrenat înlăturarea dughenelor, nerămânând decât unele chilii în care locuiau, în 1906, „preuții supranumerari”³⁷, iar pe locul dughenelor s-a amenajat o grădină.

Amplasarea și dezvoltarea unei mari industrii textile pe terenul fostei incinte a Uspeniei, foarte puțin construit în adâncime până în 1962, constituie o eroare urbanistică, nu numai prin antrenarea

circulației grele în inima târgului, dar și prin anularea siluetei istorice a orașului datorită apariției – pe locul cel mai înalt al Târgului Vechi – a unei construcții baroc, ce strivește ansamblul de comerț medieval. Restul de curte ce rămăsese bisericii și care putea fi valorificat prin tratarea ca o adevărată grădină, a fost transformat într-o prelungire neîngrijită a străzii, prin desființarea grilajului de fier ce mărginea trotuarul.

Cele trei biserici domnești din Botoșani s-au bucurat de atenția cuvenită valorii lor istorice și arhitecturale în lucrările lui George Balș; sintezele ulterioare au menționat doar în treacăt ctitoriile Elenei Rareș, considerându-le pe nedrept copii ale bisericii Sf. Nicolae din Popăuți. Lăcașurile de cult ridicate la sfârșitul veacului al XVIII-lea și în prima jumătate a veacului următor lipsesc însă din lucrările de istorie a arhitecturii, deși N. Iorga a atras în repetate rânduri atenția asupra valorii lor ieșită din comun³⁸.

Tema studiului de față fiind orașul medieval Botoșani, analiza arhitecturii acestui grup se oprește la clasicism³⁹, curent reprezentat în Moldova și Țara Românească prin creații cu pronunțat caracter local, datorită îmbinării

schemelor de plan și a structurilor tradiționale cu rezolvări de fațadă în care predomină vocabularul clasic al Renașterii, prelucrat în formule ce amintesc adesea spiritul arhitecturii palladiene. Clasicismul exprimă astfel atât generalizarea orientării către cultura apuseană a societății românești, cât și legătura organică cu etapele de evoluție ale culturii sale medievale.

Cele zece biserici românești de zid, ridicate între 1789 și 1843, prezintă următoarele caracteristici generale:

a. Reproducerea sau sugerarea în plan a tipului trilobat, în formule foarte variate: structură trilobată cu turlă pe naos, la Sf. Spiridon (1801); navă unică, boltită în leagăn, cu abside laterale deschise sub planul de naștere, la Trei Ierarhi (1789) și la Sf. Nicolae (1808); naos acoperit cu boltă „a vela” și abside boltite semicilindric, cu intersecția directă a semicilindrului vertical, la Sf. Dumitru (1833); naos pseudo-trilobat, cu abside amenajate în grosimea zidurilor, la Sf. Paraschiva (1815), biserica Roset (1826), Sf. Ioan (1832), Vovidenia (1834) și Dumineca Mare (1838).

b. Predilecția pentru decorul clasicist al fațadelor: lizene la Sf. Paraschiva și Dumineca Mare; pilastratură toscană la Sf. Dumitru, Sf. Ioan și Trei Ierarhi; coloane angajate la Sf. Ilie, Vovidenia și biserica Roset. Două biserici fac excepție: Sf. Spiridon, cu decor puternic influențat de Țara Românească, și Sf. Nicolae, unde planul de naștere al bolților este subliniat în exterior printr-un șir de ocnite. Dar și la acestea din urmă pridvoarele laterale adăugate ulterior introduc decorul clasicist, atât de îndrăgit în Moldova începutului de veac XIX.

c. Apariția turnului-clopotniță pe latura de vest a bisericii, exemplele cele mai vechi aflându-se la Trei Ierarhi (1789 – în cazul când turnul a fost doar reparat și nu adăugat în 1837), la Sf. Ilie (1809) și la Uspenia (1811). Nicolae Iorga a atribuit adoptarea acestui tip influenței apusene, catolice, transmisă prin Bucovina și i-a semnalat concomitent importanța: „... ”

legată de însăși țesătura arhitectonică a bisericii, ea «clopotnița» formează o unitate care ... nu exista în perioadele caracteristice și clasice ale acestei arhitecturi din Moldova. Nu există nici una din bisericile botoșănene care să nu presinte, supt această influență, un caracter impresionant de vigoare și în același timp de perfectă potrivire estetică»⁴⁰. Considerând că nu este nimic de adăugat la caracterizarea de mai sus, pentru cuprinderea valorii arhitecturale a clopotnițelor, credem însă că influența „apuseană” a venit mai degrabă din Transilvania, unde același tip de turn-clopotniță se generalizează la bisericile românești de zid, începând cu veacul al XVIII-lea⁴¹.

Într-un singur caz, la biserica Sf. Spiridon, cea care urmărește de aproape tradițiile triconcului muntenesc, turnul-clopotniță apare detașat, partenerul îndeplinind funcția de poartă a incintei. Așezarea independentă a permis obținerea unei monumentalități care exprimă concurența dintre breasla cojocarilor și breasla blănarilor, turnul de la Sf. Spiridon fiind ridicat după șase ani de la construirea turnului-clopotniță al bisericii Sf. Ilie⁴².

În ansamblul acestui grup de biserici românești, atât de valoros sub raportul istoriei, al urbanismului și al creației artistice, trei construcții se detașează cu calitate de unicat.

³² G. Balș, op.cit., p.118, traducerea pisaniei: „Cu vrerea Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvârșirea Sfântului Duh, iară eu roaba stăpânului meu Domnului Isus Hristos, Elena, fată de Despot, doamna lui Petru voievod, fata lui Ioan Despot împăratul, am binevoit, cu buna mea aplecare și cu bunul meu gând, a zidi acest hram în numele adormirii Precistei stăpânei noastre de Dumnezeu născătoare și pururea Fecioara Maria. Și s-a săvârșit în anul 7060 (1552) august”.

³³ *Cultul ortodox în județul Botoșani. 1906*, p.1.

³⁴ Ibidem, p.1-2.

³⁵ Ibidem, p.2, textul inscripției: „Această clopotniță din temelie s-a făcut din nou, cum și acoperământul, cu her și cu tot meremetul, cu cheltueala a sfintei biserici și cu ajutorul pravoslavnicilor creștini, prin silința episcopilor și a preuților slujitori ai sfintei biserici la anul 1819 august 15”.

³⁶ Dăm ca exemplu învelitorile baroce de la mănăstirea Bistrița, jud. Neamț, a căror păstrare a fost inițial indicată de Comisia de avizare a Direcției monumentelor istorice, pentru a fi apoi îndepărtate una câte una în cadrul restaurării din ultimul deceniu.

³⁷ *Cultul ortodox în județul Botoșani. 1906*, p.2.

³⁸ N. Iorga, *Drumuri și orașe din România*, p.172-173; idem, *Din tezaurul de artă botoșănean*, p.7.

³⁹ Ies ca atare din cadrul analizei edificiile de cult ridicate sub influența curentului romantic: biserica Sf-ții Voievozi (1850-1862), biserica lipovenească (1853) și sinagoga neo-gotică din Târgul Nou (str. Dimitrov).

⁴⁰ N. Iorga, op.cit., p.7.

⁴¹ E. Greceanu, *Spread of Byzantine traditions in the medieval architecture of Romanian masonry churches in Transylvania*, în *Etudes byzantines et post-byzantines*, AIESEE, București, 1979, p.197-238.

⁴² Conform istoricului afișat la biserică, turnul clopotniță a fost ridicat în 1815 (și nu în 1801, cum se arată în *Cultul ortodox în județul Botoșani, 1906*, p.31); lucrarea a fost executată de „calfa D. Mitalis”, printre ctitori figurând Ioan și Nicolae Sofian.

Un așezământ monahal de demult: Mănăstirea Doamnei (7)

dr. Daniel Botezatu

Unul dintre cei mai avizați cunoscători ai relațiilor dintre mănăstirile athonite și cele închinatelor lor din Moldova și Țara Românească, Petre Ș. Năsturel, semnalează existența unui manuscris slav, aflat la Biblioteca Academiei Române din București, provenit de la Rusicon și scris, probabil, la începutul secolului al XVI-lea, care a fost descoperit la mănăstirea Bistriței (jud. Vâlcea), ctitorie a puternicei familii a Craioveștilor¹.

Același cercetător semnalează și un minei slavon, din luna septembrie, având pe una din file notița „Această carte este un dar al mănăstirii Sfântului Pantelimon panului Barbu și vornicului Pârvu, cu frații lor”². Plecând de la dregătoria de vornic a lui Pârvu, P. Ș. Năsturel datează donația între 1482-1493, observând că în acest interval temporal se situează și dania făcută Rusicon-ului de Vlad Călugărul, ai cărui vlastelini erau cei patru frați Craiovescu. Din păcate, documente similare de la Rusicon, pentru Moldova, nu s-au descoperit, deocamdată, dar trebuie să presupunem, prin analogie cu modelul muntean, că ele au existat. O recenzie a unei lucrări aparținând aceluiași cercetător, lucrare care, din păcate, ne este inaccesibilă, ne arată că la Rusicon există un aer pe care P. Ș. Năsturel îl atribuie epocii lui Ștefan cel Mare³.

Revenind la începuturile mănăstirii Doamnei, nu trebuie să ne închipuim o construcție impresionantă prin măreție și stil. Era vorba, mai curând, de o modestă bisericuță, retrasă în liniștea binefăcătoare de la poalele codrilor seculari, în apropierea unui târg ce păstra încă unele din atributele satului. Monahi rătăcitori, aflați în căutarea unui liman pentru liniștea sufletelor lor, dornice de Dumnezeu, vor pustnici la această bisericuță, în jurul căreia își vor ridica și chilii pentru scurtele perioade de odihnă pe care și le îngăduiau.

Este greu de precizat care doamnă a Țării Moldovei și-a legat mai întâi numele de cel al mănăstirii. Suntem însă siguri că este vorba de aceeași Doamnă care a primit Botoșanii și ocolul său ca apanaj, inaugurând o frumoasă tradiție multiseculară. Presupunem că pe la 1496, cu prilejul ctitoririi la Popăuți, de către Ștefan cel Mare, a bisericii domnești cu hramul

¹ Petre Ș. Năsturel, *Mélanges roumano-athonites (II)*, în A.I.I., „A.D.Xenopol”, XXVIII, Iași, 1991, p. 66-67.

² *Ibidem*.

³ Idem, *Dix contributions roumano-athonites (XIV-e – XVI-e siècles)*, în „Buletinul Bibliotecii Române”, XII (XVI), Freiburg, 1985, p.1-46, recenzie întocmită de Ștefan S. Gorovei în A.I.I.A. „A.D.Xenopol”, XXIV₂, Iași, 1987, p. 637-640.

Sfântului Nicolae, doamna sa, Maria-Voichița, a refăcut bisericuța din apropierea târgului, a cărei vechime credem că depășea 100 de ani.

Într-un document din 1672, de la Maria, doamna lui Ștefan Petriceicu voievod, document la care ne-am referit, satul Costești este menționat ca fiind al „Mănăstirii Doamnei Ilenii”⁴. Acest document, practic singurul în care numele mănăstirii este asociat cu cel al Doamnei Elena (fără îndoială, referirea se face la Elena Rareș) face parte din *Condica de scrisori a moșiilor ce de la sultan-mezat au cumpărată Luminare Sa, Doamna Zmaranda Calimah, de la Mănăstirea Doamnei Elenii, în ținut<ul>Botoșenii, anume Mănăstirea Doamnei cu Livada și Costeștii ce sînt aproape de târgul Botoșenilor, cum pe largu arată scrisorile ce s-au scris de mine aice, în orașul Iașii, la anulă de la Mântuitorul nostru Iisusă Hristosă 1814 dechemv<rie>24*⁵.

Acest document ne este cunoscut doar din transcrierea sa în această Condică, forma originală nefiind de găsit nici în arhive, nici în Condica lui T.G.Bulat și nici în vreo altă culegere de documente publicate. Două documente din același an, de la același domn, unul din 5 septembrie 1672⁶, altul din 5 decembrie 1672⁷, pomenesc doar de Mănăstirea Doamnei, fără a mai da vreun nume. Nu credem că diacul Kașparovin, care a făcut transcrierea, a adăugat cu de la sine putere numele Elenei Rareș la cel al mănăstirii, în absența unei informații care să îl poată determina să facă această asociere, pe care ar fi putut-o extinde și la alte documente transcrise în respectiva condică. Nu știm ce mobil ar fi putut avea acest diac pentru a face un fals și în plus, la sfârșitul fiecăruia dintre documentele transcrise, se menționează, cu un duct diferit, că poslăduirea s-a făcut „din cuvânt în cuvânt și fiind întocma di pi celi în originali s-au încredințat”⁸.

Probabil că actul original din 21 noiembrie 1672 a fost transcris întocmai de către diac. Maria, doamna lui Ștefan Petriceicu voievod și cea care dă documentul în cauză a putut afla despre doamna Elena fie din documente mai vechi ale mănăstirii, dispărute între timp, fie de la egumenul de atunci al mănăstirii ori de la vreunul din călugării săi⁹. Doamna Elena nu era ctitorul propriu-zis al mănăstirii sau, mai exact, nu era cel mai vechi dintre ctitorii săi. Ea doar a reînnoit pe la 1550 acest schit, dându-i hramul Voscriseniei și fiind apoi închinat la

⁴ ASI, Documente, CCLXXXII/11.

⁵ Idem, CCLXXXII/1. Toate aceste documente au fost transcrise în Condică de „Theodor Kașparovin, diiac de Divană”.

⁶ T.G.Bulat, *op. cit.*, p. 233, nr. 21.

⁷ Hurmuzaki, *op. cit.*, XIV/1, p. 211, nr. CCXCVI.

⁸ ASI, Documente, CCLXXXII/11.

⁹ Fie că era vorba de documente, fie de egumenul ori călugării greci de la mănăstire, unii veniți de la Rusicon, doamna Maria era familiarizată cu slova și vorbele grecești, ea însăși fiind fiica grecului Gheorghe Catargi (II); cf. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 370-371.

mănăstirea Rusicon, de la Athos, cu hramul Sf. Pantelimon, călugării de acolo venind în Moldova au schimbat hramul cel vechi și au pus hramul Sfântului Pantelimon¹⁰.

În vremea când Maria-Voichița, a treia soție a lui Ștefan cel Mare, repara vechiul schit, nu a considerat necesar să dea vreun act în care să amintească acest lucru ori, dacă actul a existat, el este astăzi pierdut (în el s-ar fi putut eventual menționa privilegiile date mănăstirii). Mai târziu, după ce Elena Rareș a refăcut, la rândul său, schitul, călugării ce au sosit aici după închinarea mănăstirii la Rusicon vor fi găsit vreun document de danie și miluire de la Doamna Elena Rareș, pentru acest schit. Amintirea acestui ctitor, nu și a celui alt mai vechi, Doamna Maria-Voichița, s-a perpetuat fie pe calea tradiției orale, prin călugării schitului, fie prin acel ipotetic document pe care poate l-a văzut, peste mai bine de o sută de ani, și Maria, doamna lui Ștefan Petriceicu voievod. Rămâne o întrebare la care, deocamdată, nu putem da un răspuns ferm: cum se face că singurul document care unește numele Elenei Rareș de cel al mănăstirii Doamnei nu mai este astăzi de găsit în original, ci doar în copia din 1814? Dacă după o temeinică și demult așteptată cercetare a documentelor Rusicon-ului actul nu va fi găsit nici acolo, semnele de întrebare se vor înmulți, printre ele figurând și cel referitor la corectitudinea diacului care a transcris, la 1814, actul în cauză și la motivele și persoanele care l-ar fi putut determina la conceperea eventualului fals, prin adăugarea cu de la sine putere, în documentul împricinat, a numelui Doamnei Elena.

În altă ordine de idei, credem că acest lăcaș a fost dintru început schit, dintre motivele ce se pot invoca fiind poziționarea sa, la adăpost de ochii muritorilor de rând și ferită de păcatele lumești, simplitatea construcției, dar și faptul că acest schit va genera, prin existența sa multiseculară, o așezare, mult mai târziu și nu invers, cum se întâmplă de obicei, atunci când creșterea demografică a unei comunități impune construirea unui nou așezământ bisericesc. De altfel, în această regiune tradiția monastică este foarte bine reprezentată de vechile schituri răsfirate în poienile întinsului codru de odinioară de aici.

În acest stadiu al cercetărilor, este de dorit ca lacunele documentare să fie completate prin sondarea arheologică a amplasamentului actualei biserici care a fost ridicată, așa cum se observă din fotografia de la 1902, exact în locul vechiului schit.

Numele unora din locuitorii actualului sat, avându-și gospodăriile în vatra așezării, au o vechime de mai bine de 200 de ani (Cotiață, Ciolan, Droboț, Petruță, Mardari, Pricopi, Ungurian, Rusul)¹¹, ei fiind, fără îndoială, urmașii vechilor poslușnici ai mănăstirii. O dovadă

¹⁰ Narcis Crețulescu, *op. cit.*, p. 52. În sprijinul afirmației sale, arhiereul menționează uricele 6, 8, 235-240, 351, însemnate pe un vechi pomelnic de la Popăuți. Din păcate, cu tot ajutorul oferit de fostul preot paroh al Popăuților, Petre Tănase, a fost imposibil să dăm de urmele acelui pomelnic.

¹¹ P. G. Dumitriev, *op. cit.*, p. 184-209, *passim*.

a permanenței lor și a conștientizării vechimii lor pe aceste locuri sălășluiește în chiar păstrarea denumirii așezării: Mănăstirea Doamnei.